

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKA NALOGA

**ANALIZA TIPOV RASTI GRADBENIH PODJETIJ V SLOVENIJI
PRED NASTANKOM KRIZE V LETU 2009 IN PO NJEJ**

Ljubljana, 28. maj 2018

DAVID SIMIČ

IZJAVA O AVTORSTVU

Podpisani David Simič, študent Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, avtor predloženega dela z naslovom Analiza tipov rasti gradbenih podjetij v Sloveniji pred nastankom krize v letu 2009 in po njej, pripravljene v sodelovanju s svetovalcem dr. Maksom Tajnikarjem,

IZJAVLJAM,

1. da sem predloženo delo pripravil samostojno;
2. da je tiskana oblika predloženega dela istovetna njegovi elektronski obliki;
3. da je besedilo predloženega dela jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem poskrbel, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam oziroma navajam v besedilu, citirana oziroma povzeta v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani;
4. da se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavlanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku Republike Slovenije;
5. da se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom;
6. da sem pridobil vsa potrebna dovoljenja za uporabo podatkov in avtorskih del v predloženem delu in jih v njem jasno označil;
7. da sem pri pripravi predloženega dela ravnal v skladu z etičnimi načeli in, kjer je to potrebno, za raziskavo pridobil soglasje etične komisije;
8. da soglašam, da se elektronska oblika predloženega dela uporabi za preverjanje podobnosti vsebine z drugimi deli s programsko opremo za preverjanje podobnosti vsebine, ki je povezana s študijskim informacijskim sistemom članice;
9. da na Univerzo v Ljubljani neodplačno, neizključno, prostorsko in časovno neomejeno prenašam pravico shranitve predloženega dela v elektronski obliki, pravico reproduciranja ter pravico dajanja predloženega dela na voljo javnosti na svetovnem spletu preko Repozitorija Univerze v Ljubljani;
10. da hkrati z objavo predloženega dela dovoljujem objavo svojih osebnih podatkov, ki so navedeni v njem in v tej izjavi.

V Ljubljani, dne _____

Podpis študenta: _____

KAZALO

UVOD	1
1 GRADBENIŠTVO V SLOVENIJI	2
1.1 Opredelitev gradbeništva	2
1.2 Stanje gradbeništva v Sloveniji.....	3
1.3 Razvoj gradbeništva pred krizo leta 2009	3
1.4 Razvoj gradbeništva po letu 2009.....	7
2 RAST PODJETIJ	11
2.1 Merjenje rasti podjetij.....	11
2.2 Opredelitev rastočih podjetij	12
2.3 Opredelitev hitro rastočih podjetij.....	13
2.4 Značilnosti hitro rastočih podjetij	15
2.5 Vzroki za rast podjetij	18
2.6 Ovire za rast podjetij	18
2.7 Vpliv države na rast podjetij.....	20
3 METODOLOGIJA RAZISKOVANJA RASTI PODJETIJ	21
3.1 Klasifikacija podjetij glede na mikroekonomske teorije	21
3.2 Podatki	23
4 REZULTATI RAZISKOVANJA RASTI PODJETIJ V GRADBENIŠTVU V SLOVENIJI.....	24
4.1 Razvrščanje rastočih podjetij v gradbeništvu v obdobju 2007–2014.....	24
4.2 Analiza rasti posameznih skupin gradbenih podjetij v obdobju 2007–2014	24
4.2.1 Skupina 1 – kratkoročna rast prihodkov	24
4.2.2 Skupina 2 – kratkoročna rast na podlagi povečanja dela.....	25
4.2.3 Skupina 3 – kratkoročna rast na podlagi povečanja kapitala.....	26
4.2.4 Skupina 4 – dolgoročna rast.....	27
4.2.5 Skupina 5 – neuspešna rast	27
4.2.6 Skupina 6 – »downsizing« podjetja	28
4.3 Povprečje podjetij v posamezni skupini v obdobju 2007–2014	29
4.4 Analiza razporeditve podjetij v skupine po letih	30

5 PRIMERJAVA RASTI PODJETIJ V PANOGI IN V CELOTNEM GOSPODARSTVU	35
5.1 Primerjava rasti podjetij v gospodarstvu in gradbeništvu po skupinah	35
5.2 Primerjava rasti podjetij v gospodarstvu in gradbeništvu po letih	41
5.3 Razlike v rasti podjetij v gospodarstvu in gradbeništvu.....	45
SKLEP	48
LITERATURA IN VIRI.....	49
PRILOGE	1

KAZALO SLIK

Slika 1: Število podjetij v skupini 1	25
Slika 2: Število podjetij v skupini 2	25
Slika 3: Število podjetij v skupini 3	26
Slika 4: Število podjetij v skupini 4	27
Slika 5: Število podjetij v skupini 5	28
Slika 6: Število podjetij v skupini 6	28
Slika 7: Povprečno število podjetij v skupini.....	29
Slika 8: Razporeditev po skupinah v letu 2007.....	30
Slika 9: Razporeditev po skupinah v letu 2008.....	30
Slika 10:Razporeditev po skupinah v letu 2009.....	31
Slika 11: Razporeditev po skupinah v letu 2010.....	31
Slika 12: Razporeditev po skupinah v letu 2011.....	32
Slika 13: Razporeditev po skupinah v letu 2012.....	33
Slika 14: Razporeditev po skupinah v letu 2013.....	33
Slika 15: Razporeditev po skupinah v letu 2014.....	34
Slika 16: Rastoča, neuspešna in ostala podjetja	35
Slika 17: Število podjetij v skupini 1	36
Slika 18: Število podjetij v skupini 2	37
Slika 19: Število podjetij v skupini 3	37
Slika 20: Število podjetij v skupini 4	38
Slika 21: Število podjetij v skupini 5	39
Slika 22: Število podjetij v skupini 6	40
Slika 23: Razporeditev po skupinah v letu 2007.....	41
Slika 24: Razporeditev po skupinah v letu 2008.....	41
Slika 25: Razporeditev po skupinah v letu 2009.....	42
Slika 26: Razporeditev po skupinah v letu 2010.....	43
Slika 27: Razporeditev po skupinah v letu 2011.....	43
Slika 28: Razporeditev po skupinah v letu 2012.....	44

Slika 29: Razporeditev po skupinah v letu 2013	44
Slika 30: Razporeditev po skupinah v letu 2014	45

KAZALO PRILOG

Priloga 1: Standardna klasifikacija dejavnosti 2002	1
Priloga 2: Standardna klasifikacija dejavnosti 2008	2

SEZNAM KRATIC

- AJPES** – Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve
- BDP** – bruto domači proizvod
- BS** – Banka Slovenije
- DUTB** – Družba za upravljanje terjatev bank
- ERM** – exchange rate mechanism (mehanizem menjalnih tečajev)
- EU** – Evropska unija
- IGM** – industrija gradbenega materiala
- ILO** – International Labour Organization (Mednarodna organizacija dela)
- NLB** – Nova Ljubljanska banka
- OECD** – Organisation for Economic Co-operation and Development (Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj)
- SKD** – standardna klasifikacija dejavnosti
- SURS** – Statistični urad Republike Slovenije
- UMAR** – Urad Republike Slovenije za makroekonomske raziskave

UVOD

Gradbeništvo je med najmočnejšimi panogami v gospodarstvu, ne glede na to, ali ga spremljamo globalno, regionalno ali na ravni nacionalnih gospodarstev posameznih držav. Poleg visokega deleža v bruto domačem proizvodu posamezne države gradbeništvo s svojim delovanjem preko povezanih proizvodov in storitev pomembno vpliva na številne druge panoge.

Na ravni Evropske unije je bil v letu 2016 delež gradbeništva v bruto domačem proizvodu (v nadaljevanju BDP) približno 9 % celotnega BDP, v panogi je bilo neposredno zaposlenih okrog 18 milijonov ljudi (Building Radar GmbH, brez datuma). Z nastopom gospodarske krize je panoga doživela močan pretres v prav vseh državah članicah. Med januarjem 2008 in novembrom 2011 se je gradbena aktivnost v EU-27 v povprečju zmanjšala za 16 % (European Commission, 2012).

V Sloveniji je bila panoga gradbeništva pred gospodarsko krizo v letu 2008 med najmočnejšimi panogami v celotnem gospodarstvu. Gradbeništvo je že v letu 2004 imelo 6,3-odstotni delež v celotnem BDP (Gospodarska zbornica Slovenije – Združenje za gradbeništvo in IGM, 2004), ki se je vse do nastopa gospodarske krize večal. Panoga gradbeništva je skozi vsa leta dosegala zelo visoko rast, zato je bila pogosto označena za gonilno silo slovenskega gospodarstva (Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj, 2007). Ob nastopu gospodarske krize je bilo gradbeništvo močno prizadeto v vseh gospodarstvih držav članic, panoga slovenskega gradbeništva je po prizadetosti sodila celo v sam vrh Evropske unije (Building Radar GmbH, brez datuma). Močan upad aktivnosti v panogi je močno vplival tudi na povezane dejavnosti. Krizo v gradbeništvu so najmočnejše občutili domači proizvajalci gradbenega materiala, trgovci z gradbenim materialom in tisti avto prevozniki, ki so sodelovali večinoma z gradbenimi podjetji oziroma trgovci gradbenega materiala.

Glavna tema magistrske naloge je vpliv gospodarskega cikla na načine rasti podjetij v panogi gradbeništva. Poleg razumevanja situacije v gradbeni panogi je treba razumeti tudi, kaj v ekonomiji pomeni pojav, ki mu pravimo rast podjetja. Čeprav je v ekonomski teoriji zelo pogosto preučevana hitra rast podjetij, se bom v svoji nalogi osredotočil le na rast podjetij na splošno, torej ne bom razlikoval med hitro rastočimi podjetji in le rastočimi podjetji.

Namen magistrske naloge je s pomočjo domače in tuje strokovne literature predstaviti različne načine rasti, narediti pregled načinov rasti v panogi gradbeništva v Sloveniji in preučiti vpliv gospodarske krize na načine rasti podjetij v tej panogi.

Cilji naloge so:

- Celovit pregled literature o rasti podjetij
- Predstavitev načinov rasti v panogi gradbeništva
- Ugotoviti vpliv cikličnosti gospodarstva na načine rasti podjetij v panogi

Glavno raziskovalno vprašanje magistrske naloge je torej, ali je pojav gospodarske krize vplival na načine rasti in na kakšen način.

Glavni del naloge bo temeljil na empirični raziskavi, ki jo bom opravil na podjetjih v panogi gradbeništva v Sloveniji v obdobju od 2006 do 2014 in na celotnem gospodarstvu, prav tako med letoma 2006 in 2014. Metodološka podlaga za raziskovanje je članek *Characteristics of firms with different types of growth: the case of Slovenia* (Tajnikar, Ponikvar & Došenović Bonča, 2016). V tem članku avtorji na podlagi mikroekonomske teorije oblikujejo šest skupin podjetij glede na način rasti, rast posameznega podjetja pa se ugotavlja preko števila zaposlenih, zaposlenega kapitala in prihodkov. V eni izmed skupin so prihodki podjetja nadomeščeni z dobičkonosnostjo podjetja.

Raziskovalni del naloge temelji na podatkih, pridobljenih iz podatkovne baze Agencije Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve (v nadaljevanju AJPEŠ); vsi podatki so javno dostopni. V analizo so vključena podjetja, ki so po Standardni klasifikaciji dejavnosti 2008 (v nadaljevanju SKD 2008) razporejena v skupine 41.2 – gradnja stanovanjskih in nestanovanjskih stavb, 42.1 – gradnja cest in železnic (vsi razredi v skupini) in 42.2 – gradnja objektov oskrbne infrastrukture (vsi razredi v skupini). Po Standardni klasifikaciji dejavnosti 2002 (v nadaljevanju SKD 2002) pa sem vključil podjetja iz skupine 45.2 – gradnje objektov in delov objektov, razredi, ki ustrezajo izbrani dejavnosti, pa so 45.21, 45.23, 45.24 in 45.25. V analizo so vključena le podjetja, ki so imela objavljene podatke za vsa izbrana leta, prav tako pa so izključena mirujoča podjetja, torej podjetja brez prihodkov od prodaje. Izbranim kriterijem ustreza 590 podjetij.

1 GRADBENIŠTVO V SLOVENIJI

1.1 Opredelitev gradbeništva

V magistrski nalogi se bom ukvarjal s tipi rasti v gradbeništvu. Pred samo analizo je treba panogo najprej natančno definirati. Definicije se lahko lotimo z dveh strani, s strani povpraševanja ali s strani proizvodnje.

S strani povpraševanja z uporabo ekonomske teorije opredelimo panogo kot skupino proizvodov, ki jih kupci vidijo kot istovrstno blago. Bolj strokovno bi rekli, da med proizvodi obstaja neskončna ali pa vsaj zelo velika križna elastičnost povpraševanja. Ta opredelitev se

navadno nanaša na proizvajalce blaga v narodnem gospodarstvu (Debeljak & Prašnikar, 1998, str. 313).

S proizvodne strani pa panogo definiramo kot skupino dejavnosti, ki zagotavlja proizvode in storitve, izdelane oziroma zagotovljene na podoben način. Pri uporabi te definicije nam je vodilo SKD, ki se v statističnih in administrativnih podatkovnih zbirkah uporablja za razvrščanje podjetij po dejavnosti. Gradbeništvo je v SKD 2008 označeno s črko F in se deli na tri sklope, ti pa so: gradnja stavb, gradnja inženirskih objektov in specializirana gradbena dela (Statistični urad Republike Slovenije, 2008). V Sloveniji smo do leta 2007 uporabljali SKD 2002, z letom 2008 pa smo začeli uporabljati SKD 2008. Menjava načina razvrščanja podjetij zato oteži primerjavo podatkov pred in po letu 2008. V prilogi 1 prikazujem delitev panoge gradbeništva po SKD 2002, v prilogi 2 pa delitev panoge po SKD 2008.

Gradbeno dejavnost v Sloveniji pravno ureja Zakon o graditvi objektov. Po zakonu v gradnjo objekta sodijo dejavnosti projektiranja, same gradnje in vzdrževanja objekta. Opredeljeni so tudi vsi pogoji, ki jih je treba izpolniti za gradnjo kateregakoli objekta, torej različna dovoljenja in pristojbine. Določene so tudi bistvene zahteve za različne skupine objektov in način izpolnjevanja teh zahtev. Zakon v nadaljevanju ureja način delovanja, pristojnosti in področje delovanja dveh poklicnih zbornic. Določa vse v zvezi z inšpekcijskim nadzorstvom, kot tudi sankcije za različne prekrške, in ureja ostala vprašanja v zvezi z gradnjo objektov (Zakon o graditvi objektov (ZGO-1), Ur. l. RS, št. 102/2004).

1.2 Stanje gradbeništva v Sloveniji

Gradbeništvo v Sloveniji je bilo vse do krize močna, rastoča in pomembna panoga za domače gospodarstvo. Iz leta v leto je panoga rastle in zaposlovala vse več ljudi, vplivala pa je tudi na rast in zaposlovanje v povezanih panogah. Gradbeništvo je s svojo rastjo torej vplivalo na rast proizvajalcev gradbenega materiala in trgovcev s temi materiali, vplivalo je tudi na podizvajalce in specialiste za določena zahtevnejša gradbena dela in na prevoznike, ki so sodelovali s proizvajalci gradbenih materialov, trgovci in gradbinci. Zmanjšanje obsega panoge v obdobju krize je tako močno prizadelo tudi povezane dejavnosti. V nadaljevanju bom predstavil stanje v gradbeni panogi med letoma 2003 in 2013. Za vsako leto bom naredil hiter pregled stanja gospodarstva v državi s pomočjo najpomembnejših makroekonomskih kazalnikov, obenem pa bom predstavil tudi dogajanje v panogi gradbeništva za posamezno leto. Sledil bo pregled dogajanja v gradbeni panogi na območju Evropske unije med letoma 2003 in 2013.

1.3 Razvoj gradbeništva pred krizo leta 2009

Predstavitev razvoja panoge gradbeništva in tudi celotnega gospodarstva pričenjam v letu 2003, ki je bilo ekonomsko pomembno leto. V tem letu sta namreč vlada in Banka Slovenije (v nadaljevanju BS) sprejeli in začeli uresničevati skupni program vstopa v ERM II in

prevzem evra. Prav tako se je v letu 2003 inflacija znižala s 7,2 % na 4,6 %, in to ob ohranjanju vseh najpomembnejših ravnovesij v ekonomiji. Presežek tekočega računa plačilne bilance se je nekoliko zmanjšal, vendar je bil še vedno pozitiven. Dobra je bila tudi fiskalna pozicija države, zadolženost je bila nizka, primanjkljaj proračuna pa pod maastrichtskim kriterijem.

Gospodarska rast Slovenije je bila v letu 2003 2,3-odstotna, vzrok za relativno nizko rast pa so bile neugodne razmere v mednarodnem okolju. Zmanjšanje rasti glavnih trgovinskih partneric Slovenije je vplivalo na zmanjšanje povpraševanja iz teh držav in posledično na nižjo rast domačega gospodarstva. Izvozniki namreč niso uspeli zapolniti vrzeli, ki je nastala z izpadom tujega povpraševanja. Domača potrošnja se je skozi leto postopoma krepila, še posebej so k rasti BDP prispevale investicijske aktivnosti, predvsem močna dejavnost države na infrastrukturnih investicijah (investicije v avtocestno omrežje), glede na prejšnja leta se je okrepila tudi potrošnja gospodinjstev. Stopnja brezposelnosti po standardu Mednarodne organizacije dela (International Labour Organization, v nadaljevanju ILO) je znašala 6,8 % (Banka Slovenije, 2004).

Gradbeništvo je v letu 2003 doseglo višjo vrednost opravljenih gradbenih del kot leto poprej. Vrednost je bila nominalno višja za 14,5 %. Najvišjo rast so dosegli inženirski objekti. Skoraj polovico vrednosti opravljenih gradbenih del na inženirskih objektih odpade na izgradnjo avtocestne infrastrukture. Zrastla je tudi stopnja dodane vrednosti v gradbeništvu, ocenjena je bila na okoli 3 %. Zanimiv podatek je, da je leta 2003 gradbeništvo preko pogodb za tujce zaposlovalo kar 5,1 % delavcev v državi. Gospodarske družbe v panogi gradbeništva pa so v tem letu predstavljale 8,2 % vseh družb (Gospodarska zbornica Slovenije – Združenje za gradbeništvo in IGM, 2004).

Gospodarska rast, ki jo je slovensko gospodarstvo beležilo leta 2003, se je nadaljevala tudi v letu 2004, znašala je 4,6 % in tako prvič po treh letih preseгла rast potencialnega BDP. Rast sta napajala izvozno povpraševanje, ki je bilo znatno višje kot leto prej zaradi izboljššanega gospodarskega položaja glavnih trgovinskih partneric, in, podobno kot prejšnje leto, tudi visoka rast domače potrošnje. Inflacija se je še naprej zniževala, na koncu leta je znašala 3,2 %, proces zniževanja pa je bil še vedno vzdržen, brez makroekonomskih neravnotežij. Fiskalno stanje je bilo dobro, primanjkljaj in dolg sta bila pod maastrichtskim kriterijem, dolgoročne obrestne mere prav tako. Tekoči račun plačilne bilance je bil v primanjkljaju in je znašal 0,5 % BDP. Stopnja brezposelnosti po standardu ILO se je zmanjšala na 6,3 % (Banka Slovenije, 2005).

Navkljub vztrajni rasti gospodarstva je gradbeništvo v tem letu nekoliko zaostalo v rasti, predvsem zaradi povišanja cen betonskega železa in barvnih kovin. Povišanje cen so pogosto krili izvajalci gradbenih del in ne investitorji, kar je zmanjšalo dobičke v letu 2004. Vseeno se je vrednost opravljenih gradbenih del nominalno povečala za 11,2 %, gradbeništvo pa je prispevalo 6,3 % BDP. Opazno je bilo tudi povečanje gradnje stanovanjskih stavb, v letu 2004 je bilo na njih opravljeno 55 % gradbenih del (v predhodnem letu je bil delež 48 %).

Znižala se je rast dodane vrednosti v gradbeništvu, v letu 2004 je znašala le 1,6 %. Precej se je povečalo tudi število gospodarskih družb v gradbeništvu, in to za kar 13,4 %, vseeno pa je bilo povečanje števila zaposlenih skoraj enako kot v prejšnjem letu (Gospodarska zbornica Slovenije – Združenje za gradbeništvo in IGM, 2005).

Leto 2005 je prineslo manjše znižanje rasti gospodarske aktivnosti, ta je znašala 3,9 %, kar je bilo blizu rasti potencialnega BDP. Rast je bila najbolj spodbujena s premiki na finančnih trgih, postopno rastjo domače potrošnje in z ugodnimi konjunktornimi razmerami v tujini. Najhitreje rastoča komponenta domače potrošnje je bilo trošenje gospodinjstev, ki je zrastle za 3,3 %, rastle je tudi trošenje države, in sicer za 3,2 %. V tem letu je bila tudi zelo visoka rast izvoza blaga in storitev, dosegla je 9,2 %. Inflacija se je v letu 2005 gibala v bližini povprečne inflacije evrskega območja, ki je bila okrog 2,5-odstotna. Znižanje inflacije je še vedno potekalo brez rušenja makroekonomskih ravnovesij (Banka Slovenije, 2006).

Gradbeništvo se je v letu 2005 še vedno ukvarjalo s povišanimi cenami barvnih kovin, betonskega železa in nafte. Vseeno je bilo poslovanje družb uspešnejše kot predhodno leto, zrastle je tudi število družb. Realni obseg vrednosti opravljenih gradbenih del se je nominalno povečal za 9,8 %. Nadaljevalo se je tudi močno povečanje rasti opravljenih gradbenih del na stanovanjskih stavbah, vrednost je bila kar za 28 % višja kot v prejšnjem letu. Pri inženirskih objektih je bila rast zelo skromna, v določenih mesecih pa tudi negativna (GZS – Združenje za gradbeništvo in IGM, 2006).

Kot že nekaj let prej je bilo leto 2006 gospodarsko zelo ugodno. Realna rast BDP v Sloveniji je bila zelo visokih 5,2 %, rast je bila posledica visokega izvoza zaradi konjunktornih razmer v Evropi. V drugem polletju pa je rast napajala domača potrošnja, predvsem z investicijami. Intenzivni stanovanjski gradnji se je pridružil še val investicij v infrastrukturo. Precej rasti je bilo spodbujene z zunanjim zadolževanjem, Banka Slovenije je v poročilu tudi opozarjala na tveganja tako generirane rasti. Inflacija je bila stabilna pri okoli 2,5 % skozi vse leto. Primanjkljaj na tekočem računu tekoče plačilne bilance je dosegel 2,6 % BDP, primanjkljaj javnih financ pa 1,4 % BDP. Brezposelnost po standardu ILO je padla na 6 % (Banka Slovenije, 2007).

Gradbeništvo je zabeležilo visoko realno rast dodane vrednosti, in to kar 11,8-odstotno, kar jo uvršča v sam vrh med dejavnosti v državi. Prav tako je bil zelo visok realni prihodek v panogi, dosegel je najvišjo rast v zadnjih 15 letih. Prihodki so se povečali predvsem zaradi okrepljene gradnje avtocest in zaradi gradnje nestanovanjskih stavb. Visoka je bila tudi rast vrednosti opravljenih del, v gradnji inženirskih objektov 16,8-odstotna, v gradnji stavb pa 14-odstotna (predvsem zaradi nestanovanjskih stavb). Iz izdanih gradbenih dovoljenj je bilo razvidno, da se je okrepila gradnja stavb za trgovino in druge storitve ter gradnja hotelskih objektov. Visoka je bila tudi rast zaposlenih v panogi. Število delovno aktivnih v gradbeništvu se je povečalo za 7,5 %, tako je gradbeništvo v letu 2006 zaposlovalo skoraj 70.000 ljudi, panoga pa je bila največji uvoznik delovne sile, predvsem delavcev iz območja bivše Jugoslavije (GZS – Združenje za gradbeništvo in IGM, 2007).

Leto 2007 je bilo prelomno leto za slovensko gospodarstvo, država je namreč kot nacionalno valuto opustila tolar in uvedla uporabo evra. Prehod na novo valuto je potekal gladko in brez večjih zapletov. Menjava valute je sicer nekoliko dvignila inflacijo, vendar je bil po ocenah vpliv uvedbe nove valute minimalen, okrog 0,3 odstotne točke. V tem letu je Slovenija dosegla najvišjo gospodarsko rast po osamosvojitvi, znašala je kar 6,1 %. Na visoko rast so močno vplivale konjunkturne razmere v tujini, kar je povečalo blagovno menjavo s tujino, rastla je tudi domača potrošnja. Visoka gospodarska rast je posledično vplivala na močno zmanjšanje brezposelnosti po standardu ILO, ki je znašala 4,6 %. Zaradi visoke zaposlenosti je v določenih panogah primanjkovalo delavcev, kar je povečalo povpraševanje po delovni sili iz tujine. Zaradi vstopa v Evropsko unijo se je skozi leta povečeval uvoz zaradi rasti domače potrošnje in začel prehitovati izvoz. Kombinacija povečanega uvoza, izplačil dobičkov tujih investitorjev ter dohodkov in transferjev migrantskih delavcev je v letu ustvarila primanjkljaj tekočega računa plačilne bilance v višini 4,9 % BDP. Inflacija se je ob visoki gospodarski rasti v letu 2007 zvišala in je bila predvsem v drugi polovici leta visoko nad povprečjem evrskega območja. Povprečna letna inflacija v Sloveniji je bila namreč 3,8-odstotna (Banka Slovenije, 2008).

Gradbeništvo je zopet doseglo zelo dobre rezultate. Realna rast dodane vrednosti je bila 18,7-odstotna, kar je največ med vsemi dejavnostmi. Delež prihodkov gradbeništva glede na vse dejavnosti je znašal 8 %. Še vedno sta rast gradbeništva napajala intenzivno investiranje v avtocestno infrastrukturo in okrepljena gradnja nestanovanjskih stavb. Vrednost opravljenih gradbenih del se je povečala za 18,2 %, rastlo je tudi število zaposlenih v panogi. Rast števila zaposlenih je znašala 11,3 %, skupno je tako gradbeništvo zaposlovalo skoraj 80.000 delavcev (GZS Zbornica gradbeništva in IGM, 2008).

Konec leta 2008 je gospodarska kriza zajela tudi Slovenijo. Gospodarski kazalci so se močno in hitro poslabšali šele v novembru. Radikalno se je v obdobju od 2004 do 2008 povečal javni dolg. V letu 2004 je znašal 56 % BDP oziroma 15 milijard evrov, konec leta 2008 pa kar 40 milijard evrov oziroma 108 % BDP. BDP je skozi leto sicer rasel, vendar po padajočih stopnjah, v zadnjem četrletju pa je bil že negativen. Povprečna letna gospodarska rast je tako znašala 3,5 %. Skozi leto so se spremenili tudi vzroki rasti. Pomen izvoza se je zmanjšal, na prvo mesto je stopila rast domače potrošnje. Glavna komponenta domače potrošnje so bile investicije v gradbeništvo, predvsem v nestanovanjsko gradnjo. Tako je rast dodane vrednosti v gradbeništvo dosegla enormnih 20 %. Zaradi manj ugodnih gospodarskih razmer v tujini se je zmanjšal izvoz, okrepljeno domače povpraševanje pa je spodbujalo uvoz. To je do konca leta primanjkljaj v tekočem računu plačilne bilance dvignilo na 5,5 % BDP (Banka Slovenije, 2009).

Od gospodarskih dejavnosti so k padcu BDP največ prispevale predelovalne dejavnosti, in to že v prvem četrletju. Panoga z drugim najmočnejšim padcem pa je bilo gradbeništvo, kjer so se najbolj skrčila dela na nestanovanjskih objektih (predvsem poslovne stavbe) in na inženirskih objektih (predvsem ceste). Med razlogi za močen upad BDP v zadnjem četrletju je bil tudi upad izvozne in investicijske aktivnosti; prav izvoz in investicije so namreč

botrovali visoki gospodarski rasti prejšnjih let. V letu 2008 se je vrednost opravljenih gradbenih del še vedno povečevala, saj je gradbeništvo začutilo vpliv krize šele proti koncu leta. Tako je bila realna rast vrednosti gradbenih del v tem letu 15,1-odstotna, kar je le nekoliko manj kot leto poprej (GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala, 2009).

1.4 Razvoj gradbeništva po letu 2009

V letu 2009 je bila svetovna gospodarska kriza še vedno v polnem razmahu, kar je neugodno vplivalo tudi na slovensko gospodarstvo, ki je šele v tem letu resnično vstopilo v obdobje krčenja gospodarske aktivnosti. V tem letu je prišlo do padca BDP, in to za kar 7,8 %. Kriza je vplivala na zmanjšanje tujega povpraševanja, kar je prizadelo izvoz, ki se je v letu 2009 zmanjšal za kar 15 %. Prav tako so nazadovale zasebne investicije in zasebna potrošnja, investicije so se skrčile za več kot 30 %. Padec gospodarske aktivnosti je vplival tudi na inflacijo, ta je v povprečju znašala 0,9 %. Uporaba instrumentov fiskalne politike je sicer nekoliko ublažila padec BDP, vseeno pa je terjal svoj davek. V letu 2009 je bil proračunski primanjkljaj precej velik, visoko se je povečal tudi delež javnega dolga v BDP. Brezposelnost po standardu ILO je zopet narastla in dosegla 6,8 % (Banka Slovenije, 2010).

Ob zmanjševanju gospodarske aktivnosti se je zmanjševala tudi investicijska aktivnost, v gradbeništvu skoraj dvakrat bolj kot investicije v stroje in opremo. Rast dodane vrednosti v panogi je bila negativna, negativen je bil tudi prispevek k celotnemu BDP. Gradbeništvo je bilo med vsemi dejavnostmi najbolj prizadeto. V zadnjem četrletju so ostale panoge izrazito zmanjšale negativne stopnje rasti, le v gradbeništvu je bil dvig dejavnosti neznaten. Visok in vztrajajoč je bil skozi leto tudi padec vrednosti gradbenih del. Najhuje je bilo v tretjem četrletju, ko je vrednost upadla za dobrih 27 % glede na prejšnje leto, skupno pa je upad v letu 2009 znašal 21,6 %. Upad gospodarske aktivnosti se je poznal tudi na področju povečanja plačilne nediscipline. V decembru leta 2009 je bil delež gradbeništva v neporavnanih obveznostih celotnega gospodarstva kar 30,5-odstoten, v statistiko so štete obveznosti z zapadlostjo pet dni ali več. Upadlo pa je tudi število zaposlenih, in to za 3 % (GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala, 2010).

Leto 2010 je prineslo nekoliko umiritve v gospodarskih gibanjih. Po padcu BDP iz prejšnjega leta je Slovenija v letu 2010 dosegla 1,2-odstotno gospodarsko rast. Rast je bila nizka zaradi še vedno poglobljajoče se krize v gradbeništvu in zaradi negativnih gibanj v finančnem posredništvu, prav tako je še vedno nekoliko upadalo domače povpraševanje. Upad je bil razlog za še vedno upadajoče investicije, zasebna potrošnja pa je bila rahlo pozitivna. Inflacija se je v tem letu nekoliko dvignila, predvsem zaradi višjih cen energentov in višjih trošarin, znašala je 2,1 %. Kriza se je še vedno močno odražala tudi v zaposlenosti, ki se na gospodarsko aktivnost odziva z zamikom. Tako se je zaposlenost tudi v letu 2010 še vedno zniževala. Najmočneje je bilo prizadeto gradbeništvo, tam se je zaposlenost zmanjšala za 9,5 %. Zmanjševanje brezposelnosti je nekoliko ublažilo povečanje

zaposlovanja v javnem sektorju, stopnja brezposelnosti po standardu ILO je tako konec leta znašala 7,7 % (Banka Slovenije, 2011).

Prav tako kot leta 2009 je gradbeništvo tudi v letu 2010 zabeležilo občuten padec obsega. Dejavnosti s področja gradbeništva, ki so bile v času konjunktore najuspešnejše, so sedaj zaradi krize doživele najmočnejši padec. Povprečni padec aktivnosti v gradbeništvu je bil namreč močnejši kot v katerikoli drugi panogi. Zaposlenost v drugih panogah se je zmanjšala za 0,1 %, v gradbeništvu pa za kar 4,4 %. V drugih panogah so se povečali prihodki, povečala se je tudi dodana vrednost, v gradbeništvu pa sta se oba kazalnika zmanjševala. Vrednost opravljenih del se je v letu 2010 skrčila za 16,9 %, največje krčenje aktivnosti je bilo v stanovanjski gradnji. Močno se je povečala tudi zadolženost podjetij v gradbeni panogi; za finančnim sektorjem je bila panoga gradbeništva druga najbolj zadolžena panoga v gospodarstvu. Visoka je bila tudi nelikvidnost v panogi. Gradbeništvo je v letu 2010 prispevalo v znesek zapadlih neporavnanih terjatev med 26 in 30 % (podatki po četrtletjih). Podatki zajemajo neporavnane obveznosti pravnih oseb nad pet dni iz naslova sodnih sklepov o izvršbi in iz naslova davčnega dolga. Podatki torej ne zajemajo samostojnih podjetnikov, prav tako niso všteti neplačani računi, kjer neplačilo ni bilo reševano po sodni poti (GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala, 2011).

V letu 2011 se je slovensko gospodarstvo še vedno ukvarjalo s posledicami gospodarske krize. Močen upad aktivnosti v gradbeništvu je še vedno vplival na BDP, ki je tako v tem letu upadel za 0,2 %. Prav tako je bilo še vedno v krizi domače povpraševanje, ob krčenju investicij in potrošnje gospodinjstev se je zmanjševala tudi potrošnja države. Najbolj so se krčile investicije v gradbeništvu in bile še vedno najmočnejši zaviralni dejavnik gospodarske rasti. Negativen prispevek h gospodarski rasti je imela tudi državna potrošnja zaradi ukrepov, povezanih s konsolidacijo javnih financ. Skupaj s počasno gospodarsko aktivnostjo se je višala tudi brezposelnost, ki se je v letu 2011 še nekoliko zvišala in konec leta po standardu ILO znašala 8,2 %. Povprečna letna inflacija je v Sloveniji znašala isto kot leto poprej, torej 2,1 %, spremenila pa se je njena struktura. Izrazito se je povečal prispevek cen hrane, več kot polovico so k inflacijskim pritiskom prispevale cene energentov. Vseeno pa je bila inflacija pod povprečjem evrskega območja, kjer je povprečna inflacija znašala 2,7 %. Država je imela še vedno primanjkljaj v tekočem računu plačilne bilance, ki se je še nekoliko povečal, in sicer na 1,1 % BDP. Že tretje leto zapored je bil velik tudi primanjkljaj države, znašal je 6,4 % BDP in je bil v veliki meri posledica treh velikih transferjev, ki so jih prejeli NLB, Adria Airways in Slovenske železnice (Banka Slovenije, 2012).

Gradbeništvo se je tudi leta 2011 soočalo z zmanjševanjem aktivnosti v panogi. Velik delež padca panoge v tem letu je prispevala gradnja stavb, letni padec je bil namreč kar 39,7 %. Vrednost del na stanovanjskih stavbah je padla nekoliko manj, in sicer za 35,3 %, vrednost del na ostalih stavbah pa za 40,7 %. Gradbeni inženirski objekti so padli za 15,3 %. Delež gradbeništva v dodani vrednosti gospodarstva se je zmanjšal za malo več kot pol odstotne točke na 6 %, delež v BDP se je zmanjšal na 5,66 % (ocena UMAR). Podatki SURS-a

postavljajo delež v BDP na 4 %, v dodani vrednosti pa 4,5 %. V oceno UMAR sta vključena tudi siva ekonomija, poslovanje samostojnih podjetnikov in podjetij, delujočih izven panoge.

Poslovne tendence so bile glede obsega del, skupnih naročil in zaposlovanja v celotni panogi negativne. Zmanjšalo se je tudi število zaposlenih v panogi gradbeništva, in to za skoraj 10.000 oseb oziroma za okrog 11,8 % (GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala, 2011).

Leto 2012 je zopet prineslo upad gospodarske aktivnosti v Sloveniji. BDP je ponovno upadel, tokrat za 2,2 %, kar je predvsem posledica hitrega krčenja domače potrošnje večinoma je šlo za zmanjševanje investicij in zalog. Investicije so padale zaradi varčevanja države, oteženega dostopa do virov financiranja in visoke negotovosti v celotnem gospodarstvu. Domača potrošnja je tako padla za 6 %, kar je močno vplivalo na zmanjšanje BDP. Večji padec pa je preprečil pozitiven učinek neto izvoza; v letu 2012 smo imeli na tekočem računu plačilne bilance presežek v višini 2,3 %, tako je primanjkljaj blagovne menjave v tem letu znašal le še 0,9 %. Stopnja brezposelnosti po standardu ILO se je dvignila na 9,6 %, delež dolgotrajno brezposelnih oseb je presegal 50 %, v strukturi brezposelnosti pa se je povečevalo število mladih in število višje izobraženih oseb. Povprečna letna inflacija se je nekoliko povišala, in sicer je dosegla 2,8 % in tako nekoliko presegala povprečno inflacijo evrskega območja. Še vedno so imele največji delež v inflacijskih pritiskih cene energentov in cene hrane. Sprejetje Zakona za uravnoteženje javnih financ je prineslo določene pozitivne rezultate, primanjkljaj države se je zmanjšal za 2,7 odstotne točke na 3,7 % BDP, dolg države pa je dosegel 54,1 % BDP (Banka Slovenije, 2013).

Panoga gradbeništva je leta 2012 doživela še eno leto krčenja aktivnosti. Panoga je upadla za 11,6 %, kar je še nekoliko več kot leto poprej. Delež gradbeništva v BDP in v dodani vrednosti gospodarstva se je tudi v tem letu zmanjšal. UMAR je ocenil delež gradbeništva v dodani vrednosti na 5,3 %, v BDP pa 4,8 %. SURS je poročal, da je delež gradbeništva v dodani vrednosti 4,5-odstoten in v BDP 4-odstoten. V tem letu se je razlika med upadanjem vrednosti opravljenih gradbenih del na stavbah in drugih inženirskih objektih nekoliko zmanjšala. Vrednost del na stavbah je upadla za 17,3 %, vrednost na drugih inženirskih objektih pa za 16,6 %. Pri stavbah so stanovanjske stavbe še vedno padale precej močno, in sicer za 24,1 %; padec je bil odraz še vedno nizkega povpraševanja po stanovanjskih nepremičninah. V panogi je bila močno prisotna tudi visoka plačilna nesposobnost, takšna je bila namreč kar petina podjetij, četrtnina prisilnih poravnjav v državi je odpadla na gradbena podjetja, panoga gradbeništva pa je bila še vedno odgovorna za okoli 30 % neporavnanih obveznosti pravnih oseb v gospodarstvu. Upad panoge se je poznal tudi na zaposlenosti, ki se je v letu 2012 zmanjšala za 23,8 % (GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala, 2013).

Gospodarska dejavnost je v letu 2013 začela okrevati, tako na ravni svetovnega gospodarstva kot tudi v Sloveniji. Gospodarska rast se je pomembno napajala iz izvoznega sektorja, v tekočem računu plačilne bilance je bil rekorden presežek, kar 6,3 % BDP. V drugi polovici

leta se je okrepljenemu izvozu pridružila tudi počasi okrevajoča domača poraba, povečalo se je trošenje gospodinjstev, medtem ko se je trošenje države še vedno krčilo. Dosegli smo 3-odstotno rast BDP. V letu 2013 se je precej dvignila industrija kot odgovor na okrepljeno tuje povpraševanje. Zaradi povečanih investicij v javno infrastrukturo je nekoliko okrevalo tudi gradbeništvo, ki je bilo zaradi krize najbolj izpostavljeno. Povprečna letna inflacija v Sloveniji se je sicer znižala na 1,9 %, še vedno pa je bila nekoliko višja kot povprečna inflacija v evrskem območju. Spremenila se je tudi struktura inflacije. Največ so prispevale cene hrane, cene energentov so svoj delež glede na prejšnja leta močno zmanjšale, povečal pa se je vpliv cen storitev zaradi ukrepov fiskalne konsolidacije. Brezposelnost po standardu ILO se je nekoliko znižala, znašala je 9,6 %. Zaradi ukrepov dokapitalizacije bank v državni lasti se je močno povečal državni primanjkljaj, na kar 14,7 % BDP, dolg države je tako konec leta znašal 71,7 % BDP (Banka Slovenije, 2014).

Gospodarska aktivnost se je v letu 2013 izboljšala, kar se je poznalo tudi v gradbeništvu. Panoga je sicer še vedno upadala zaradi zelo močnega vpliva krize, vseeno pa je bil padec znatno manjši kot v preteklih letih. Prihodki panoge so upadli za 7 %, število zaposlenih v panogi pa za 4 %. Panoga je bila precej uspešna pri prodaji na tuje trge, ta se je povečala za 11,2 % (GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala, 2014).

Po nekaj letih neugodnih gospodarskih razmer v državi je leto 2014 prineslo izboljšanje skoraj vseh makroekonomskih kazalnikov. BDP je zrastel za 2,6 % in bil tudi nad povprečjem evrskega območja, rast gospodarstva je še vedno temeljila na izvozu. Ugodnejša gospodarska klima se je dotaknila tudi gradbeništva. Zaradi učinkovitejše uporabe sredstev EU se je povečala raven investicij v javno infrastrukturo, kar je napajalo rast panoge gradbeništva. Povprečna inflacija je bila na ravni 0,4 % in se tako držala ravni povprečne inflacije evrskega območja. Zopet je bilo zelo ugodno stanje tekočega računa, presežek je znašal 6 % BDP. V letu 2014 je bil nižji tudi primanjkljaj države zaradi manjših posegov v stabilizacijo bančnega sistema. Primanjkljaj je znašal 4,9 % BDP. Zaradi predfinanciranja glavnice, ki zapadejo v naslednjih letih, financiranja primanjkljaja in izdaje obveznic Družbe za upravljanje terjatev bank (v nadaljevanju DUTB) je dolg države narasel na 80,9 % BDP (Banka Slovenije, 2015).

Čeprav je bilo gradbeništvo še vedno najbolj izpostavljena panoga v državi, se je leto 2014 zaključilo ugodno. Prihodki gospodarskih družb v panogi so zrastle za 3,4 %, prihodki samostojnih podjetnikov pa za 3,8 %. Zaposlenost v panogi se je zvišala za 2 %. Vseeno je dolgoročno okrevanje panoge pod vprašajem, delež stroškov v dodani vrednosti namreč še vedno presega 70 % (GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala, 2015).

2 RAST PODJETIJ

2.1 Merjenje rasti podjetij

V splošnem se za merjenje rasti podjetja v literaturi uporabljata dve spremenljivki: rast prihodkov in rast števila zaposlenih.

Skozi pregled literature o rastočih in hitro rastočih podjetij ugotovimo, da je za merjenje rasti podjetja daleč najbolj razširjeno merjenje preko števila zaposlenih (Coad & Hözl, 2012; Bjuggren, Daunfeldt & Johansson, 2013; Almus, 2002; Schreyer, 2000; Hözl & Friesenbichler, 2010; Evans, 1987; Audretch, 1995; Stam & Wennberg, 2009) ali pa s kombinacijo rasti števila zaposlenih in prihodkov (Daunfeldt & Halvarsson, 2015; Acs, 2011; Coad, Daunfeldt, Johansson & Wennberg, 2014).

Coad in Hözl (2012), Bjuggren, Daunfeldt in Johansson (2013), Almus (2002), Schreyer (2000), Hözl in Friesenbichler (2010), Evans (1987), Audretch (1995), Stam in Wennberg (2009) kot dobro merilo rasti podjetja zagovarjajo rast števila zaposlenih, ki ima pred rastjo prihodkov nekaj očitnih prednosti. Coad in Hözl (2012) v svoji študiji rasti podjetij izpostavita, da lahko merjenje rasti preko prodaje preceni velikost podjetja. V prodajne cene ni vključena le dodana vrednost podjetja, ampak se v njej odraža tudi nabavna cena vhodnih surovin, materialov in storitev. Nadalje število zaposlenih za razliko od števila prihodkov ni časovno odvisno od inflacije in tako lahko število zaposlenih v različnih časovnih obdobjih primerjamo brez potrebe po prilagajanju za inflacijo. Prav tako pa število zaposlenih ni odvisno od nihanj valutnih tečajev, kar olajša primerjavo med podjetji v različnih državah. Kot zadnjo pomanjkljivost navajata, da se pri višini prihodkov (predvsem pri manjših podjetjih) pojavlja težava, da so prijavljeni prihodki nižji od dejanskih. Podjetja se namreč z različnimi metodami podcenjevanja prihodkov in napihovanja stroškov izogibajo plačilu višjega davka na dobiček. Obenem tudi povesta, da ne obstaja eno najboljšo merilo rasti, ampak da je treba izbiro indikatorja prilagoditi panogi, ki jo raziskujemo, in seveda tudi raziskovalnemu vprašanju, ki smo si ga postavili.

Merjenje rasti podjetja preko števila zaposlenih pa ima tudi določene pomanjkljivosti. Na te pomanjkljivosti je treba paziti pri raziskovalnem delu in jih pri obdelavi pridobljenih podatkov tudi ustrezno upoštevati. Najočitnejša težava, na katero naletimo pri obdelavi podatkov, je, ali bomo uporabili relativno ali absolutno spremembo števila zaposlenih. Kot pravi Schreyer (2000), če uporabimo relativno, torej odstotno spremembo zaposlenih v podjetju, bo merilo pristransko v smeri manjših podjetij. Kadar manjše podjetje dodaja zaposlene, je zaradi manjše osnove odstotna sprememba precej večja kot pri večjih podjetjih. Če uporabimo absolutno spremembo števila zaposlenih, pa je merilo pristransko v korist večjih podjetij, ki lažje zaposlijo več novih delavcev. Zaradi teh razlogov raziskovalci radi uporabijo kombinacijo relativne in absolutne spremembe števila zaposlenih, ki ji pravimo

Birchev indeks. Uporaba te metode zmanjša pristranskost, ki se pojavi ob uporabi samo relativne ali pa samo absolutne spremembe števila zaposlenih.

Formula indeksa je prikazana spodaj v enačbi (1).

$$m = (x_{t1} - x_{t0}) \frac{x_{t1}}{x_{t0}} \quad (1)$$

Spremenljivka x_{t0} označuje število zaposlenih v začetnem letu, spremenljivka x_{t1} pa označuje število zaposlenih v končnem letu opazovanja.

2.2 Opredelitev rastočih podjetij

Rast podjetja je v ekonomski teoriji in tudi praksi pomemben pojem. Managerji in lastniki podjetij si želijo, da njihova podjetja rastejo, saj jim to prinaša različne koristi. Managerjem prinaša večji vpliv, ugled in finančne koristi, lastnikom pa rast podjetja pomeni večjo vrednost premoženja. Ob vsem tem se poraja vprašanje, kako določiti velikost podjetja in kdaj podjetje raste.

V ekonomski teoriji se je veliko avtorjev ukvarjalo z vprašanjem, kako izmeriti velikost podjetja. Delmar (1997) je v svojem delu, kjer je pregledal 55 študij o rasti podjetij, opozarjal na pomanjkljivosti in težave raziskovanja na tem področju. Izpostavil je, da raziskovalci uporabljajo različne načine merjenja rasti, kar otežuje ali celo onemogoča primerjavo različnih študij med seboj. Zelo kritičen je bil do izbire vzorcev podjetij. Študije so namreč v veliki meri uporabljale vzorce, v katerih so bila pretežno podjetja iz proizvodnih panog, storitveni sektor pa je bil zastavljen. Opazil je tudi očitne razlike v samem merjenju rasti. Ugotovil je, da na rezultate vplivajo izbira merila rasti, število let opazovanja in način izračuna rasti, torej relativni ali absolutni kazalniki.

Tako konceptualne kot tudi empirične izzive pri raziskovanju rasti podjetij so podrobneje opisali Davidsson, Delmar in Wiklund (2006). Izpostavili so težave glede konceptualnega problema, kaj sploh je podjetje. Skozi čas se podjetja namreč spreminjajo. Spremembe niso prisotne zgolj v obliki rasti, ampak tudi sprememb, kot so menjava pravnoorganizacijske oblike, ločevanje na manjše povezane enote, prevzemi in združitve. Pri določanju enote opazovanja lahko te spremembe raziskovalcem povzročijo nemalo težav. Prav tako prihaja do razlikovanja pojma podjetje glede na ekonomsko šolo oziroma teorijo. Neoklasična ekonomija podjetje definira kot produkcijsko funkcijo, šola nove industrijske organizacije kot strateškega igralca, v agentski teoriji je podjetje skupek pogodb, v teoriji transakcijskih stroškov na podjetje gledajo kot na upravljavsko strukturo. Avtorji poudarjajo, da nobena izmed teh definicij ni bila razvita z namenom preučevanja rasti podjetja, zato je tudi težko določiti merilo rasti, primerno posamezni definiciji.

Glavna merila, ki jih danes uporabljamo za merjenje velikosti podjetja, so število zaposlenih, višina prihodkov in vrednost osnovnih sredstev (stavbe, oprema, zemljišča ...). Za merjenje

rasti uporabimo razlike med spremenljivkami skozi različna obdobja. V splošnem torej lahko rečemo, da podjetje raste, kadar se poveča eno izmed meril velikosti podjetja. V nadaljevanju bom naredil pregled literature, ki se je ukvarjala z vprašanjem rasti podjetja. Predstavil bom poglede različnih avtorjev na samo vprašanje, kaj je rast in kako jo izmeriti, njihove argumente za in proti določenim merilom rasti. Opisal bom tudi literaturo s področja hitro rastočih podjetij. Predstavil bom različne definicije hitro rastočih podjetij in raziskave, ki so se ukvarjale z vprašanjem, kakšne so značilnosti hitro rastočih podjetij. Povzel bom literaturo o ovirah za rast oziroma hitro rast in priporočila avtorjev za zakonodajalce, kjer svetujejo, kako spodbuditi večje število hitro rastočih podjetij.

2.3 Opredelitev hitro rastočih podjetij

Ob merjenju rasti podjetij so raziskovalci opazili, da določena podjetja rastejo hitreje kot druga. Nastal je koncept hitro rastočih podjetij oziroma gazel. Zopet se je pojavila težava definicije, zato lahko danes v literaturi zasledimo več različnih skupin pogojev, ki jih mora podjetje izpolnjevati, da ga označimo kot hitro rastoče podjetje.

Med enostavnejšimi metodami za določanje hitro rastočih podjetij je, da v vzorcu preučevanih podjetij enostavno določimo mejo in nad to mejo so hitro rastoča podjetja. Avtorji se najpogosteje odločajo za 10 % ali 1 % najhitreje rastočih (Daunfeldt & Halvarsson, 2015). Henrekson in Johansson (2010) v pregledu literature navedeta še Birchevo definicijo, ki pravi, da je podjetje hitro rastoče oziroma gazela, če je v vsakem letu v obdobju opazovanja doseglo vsaj 20-odstotno rast prihodkov in je imelo v začetnem letu opazovanja prihodke v višini vsaj 100.000 \$. Definicija, ki jo je postavila Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development, v nadaljevanju OECD), pa pravi, da so gazele podjetja, katerih rast števila zaposlenih v obdobju treh let je nad 20 % in imajo v baznem letu vsaj deset zaposlenih. Vendar pa definicija OECD izključuje veliko število mikro podjetij, ki prav tako lahko dosegajo visoke stopnje rasti.

Acs (2011) je poleg gazele uporabil še izraz podjetja z visokim delovanjem oziroma v angleščini »high impact firms«. Avtor kot ločnico med gazelo in podjetjem z visokim delovanjem postavi rast zaposlenih. Če podjetje izkazuje hitro rast prihodkov, takrat je gazela. Kadar ima podjetje poleg hitre rasti prihodkov tudi visoko rast števila zaposlenih, lahko govorimo o podjetju z visokim delovanjem. Acs (2011) je preučeval visoko delujoča podjetja in naredil primerjavo z ostalimi podjetji, poiskal njihove lokacije (tako panožno kot geografsko), identificiral značilnosti, ki nakazujejo, da bo podjetje postalo visoko delujoče, in povzel značilnosti podjetij v letih po doseganju visoke rasti.

V primerjavi podjetij z visokim delovanjem z ostalimi podjetji je Acs (2011) ugotovil, da so podjetja z visokim delovanjem v povprečju starejša od ostalih; večja kot so podjetja, večja je tudi povprečna starost. Še vedno pa so mlajša od t. i. »low impact firms«, ki jih avtor opredeli kot podjetja, ki ne rastejo oziroma rastejo po zanemarljivih stopnjah. Visoko

delujoča podjetja so tudi produktivnejša (produktivnost so merili s prihodki na zaposlenega). Njihova produktivnost se skozi čas veča, kar je skladno s teorijo, ki pravi, da mlajša produktivnejša podjetja izrinejo starejša in manj produktivna podjetja.

V lokacijskem pregledu, tako panožno kot geografsko, so rezultati pokazali, da se podjetja z visokim delovanjem nahajajo v vseh panogah, koncentracija teh podjetij pa se skozi leta premika iz panoge v panogo. Podobno je ugotovil tudi Schreyer (2000), ki je v svoji študiji pokazal, da so hitro rastoča podjetja zastopana v vseh panogah in da ne obstajajo panoge, kjer bi bila hitro rastoča podjetja močnejše zastopana. Prav tako je ugotovil, da so hitro rastoča podjetja geografsko približno proporcionalno razporejena glede na splošno razporeditev podjetij v državi. Obenem je tudi opozoril, da obstaja majhna verjetnost, da bi hitro rastoče podjetje nastalo na območju, ki ni center ekonomske aktivnosti. Geografsko so se ta podjetja najprej pojavljala v podeželskem okolju in v poslovnih središčih, zdaj pa se nahajajo nekaj kilometrov izven poslovnih središč.

Acs (2011) se je vprašal tudi, kakšna so visoko delujoča podjetja, preden dosežejo ta status. Zanimalo ga je, ali lahko glede na trenutno stanje podjetja napovemo, ali bo v naslednjem obdobju postalo visoko delujoče ali ne. Njegova raziskava je pokazala, da v velikostnem razredu 1–19 zaposlenih (majhna podjetja) ne moremo napovedati, kaj se bo s podjetjem zgodilo v naslednjem obdobju. Podjetja z visokim delovanjem iz te skupine so se v obdobju pred rastjo nahajala v povsem drugačnih situacijah. Nekatera so rastla in se manjšala, druga so počasi rastla, nekatera so stagnirala ali se celo samo manjšala. Za srednja in večja podjetja so bili znaki bolj jasni, še vedno pa ni bilo možno potegniti splošnih zaključkov. Večji del podjetij, ki je postal visoko delujoč, je v prejšnjem obdobju rasel, vendar iz tega ne bi mogli napovedati, kaj se bo s podjetjem zgodilo v naslednjem obdobju. Še vedno je namreč obstajal znaten delež podjetij, ki je rasel, v naslednjem obdobju pa ni uspel doseči statusa visoko delujočega podjetja. Po obdobju rasti podjetja z visokim delovanjem kažejo mešano rast ali pa manjše upadanje delovanja. V primerjavi z ostalimi podjetji so njihovi poslovni rezultati še vedno precej boljši. Prav tako jih v primerjavi z ostalimi podjetji preneha poslovati zelo majhen delež.

Kaj se z rastočimi, predvsem hitro rastočimi podjetji zgodi po obdobju rasti, sta se spraševala tudi Daunfeldt in Halvarsson (2015). Opazovala sta rast podjetij na Švedskem med letoma 1997 in 2008, kot merilo rasti sta izbrala število zaposlenih. Podjetja sta opazovala v triletnih intervalih in prišla do naslednjih ugotovitev. Podjetja, ki so bila v prvem triletnem obdobju hitro rastoča, imajo zelo majhno verjetnost, da bodo to ostala tudi v naslednjem obdobju. Če rastejo, je to po padajočih stopnjah. Da bi z rastjo nadaljevala skozi še tretje triletno obdobje, je bilo nemogoče. Obenem so podjetja, ki so v enem obdobju nazadovala v številu zaposlenih, imela veliko verjetnost, da bodo v naslednjem obdobju postala hitro rastoče podjetje. Da visoka rast v nekem obdobju ni zagotovilo, da bo podjetje rastlo tudi v naslednjem obdobju, sta ugotavljala že Coad in Hözl (2012). To je potrdila tudi študija, ki so jo napisali Daunfeldt, Elert in Johansson (2014).

2.4 Značilnosti hitro rastočih podjetij

Hitro rastoča podjetja se na svoje poslovno okolje odzivajo drugače kot ostala podjetja, prav tako so njihovi vplivi na poslovno okolje drugačni. Hitro rastoča podjetja tako kot ostala vlagajo v raziskave in razvoj in zaposlujejo, le da je način zaposlovanja drugačen. Prav tako drugače prispevajo k makroekonomskim agregatom nacionalnega gospodarstva. Vprašanju vpliva hitro rastočih podjetij na makroekonomske agregate je bilo posvečene kar nekaj pozornosti. Najbolj raziskan je bil doprinos hitro rastočih podjetij k ustvarjanju delovnih mest v državi. V študijah je bilo obdelano vprašanje, koliko novih delovnih mest prispevajo hitro rastoča podjetja in ali lahko država s politikami spodbujanja rasti vpliva na delež hitro rastočih podjetij v nacionalnem gospodarstvu (Daunfeldt & Halvarsson, 2015; Daunfeldt, Elert & Johansson, 2014; Schreyer, 2000; Acs, 2011; Stam & Wennberg, 2009).

Henrekson in Johansson (2010) sta naredila pregled 20 različnih študij, ki so se ukvarjale s hitro rastočimi podjetji, in prišla do zaključka, da prav gazele oziroma hitro rastoča podjetja največ prispevajo k zaposlenosti. Do enakih ugotovitev je prišel Schreyer (2000), ki je obenem tudi opozoril, da je treba pri preučevanju tega učinka biti pozoren na to, da se v število novih zaposlitev šteje tudi povečanje števila zaposlenih pri prevzemih in združitvah. Podjetje pri prevzemu ali združitvi namreč ni ustvarilo novih delovnih mest, le prezaposlilo je že zaposlene delavce. Da hitro rastoča podjetja največ prispevajo k ustvarjanju novih delovnih mest, je zapisal tudi Acs (2011), le da je on taka podjetja imenoval podjetja z visokim delovanjem.

Ekonomska literatura se ni ukvarjala le s tem, kolikšen delež delovnih mest prinesejo gazele k nacionalnemu gospodarstvu. V sklopu vprašanj o zaposlovanju so raziskovalci ugotavljali tudi, koga hitro rastoča podjetja zaposlujejo. Coad, Daunfeldt, Johansson in Wennberg (2014) so v študiji opazovali značilnosti novo zaposlenih delavcev v hitro rastočih podjetjih. V raziskavo so zajeli podjetja iz t. i. »knowledge based« panog na Švedskem med letoma 1999 in 2002. Rast podjetij so analizirali preko rasti zaposlenih in preko rasti prihodkov. Kot hitro rastoča podjetja so vzeli podjetja nad določenim pragom. Konkretno so določili kot hitro rastoča podjetja 5 % najhitreje rastočih in 1 % najhitreje rastočih podjetij. Rezultati so pokazali, da hitro rastoča podjetja zaposlujejo drugačen profil delavcev kot ostala podjetja. Novo zaposleni delavci v hitro rastočih podjetjih, vključenih v raziskavo, so bili predvsem tisti, ki na trgu delovne sile veljajo za težje zaposljive. Taki delavci so mlajši ljudje, dlje časa brezposelni delavci, nižje izobraženi delavci in imigranti (predvsem iz Azije, Afrike in Latinske Amerike, ki imajo na Švedskem kar 30 % nižjo verjetnost, da bodo dobili zaposlitev, kot jo imajo Švedci). Avtorji kot najverjetnejši razlog za takšen vzorec zaposlovanja navajajo potrebo podjetij po inovativnosti, ki je zelo pomembna v »knowledge based« panogah. Podjetja rajši najamejo cenejšo delovno silo in investirajo v njihovo izobraževanje na delovnem mestu. Poleg tega, da hitro rastoča podjetja zaposlujejo veliko težje zaposljivih delavcev, je raziskava pokazala tudi, da proti koncu obdobja rasti začnejo najemati delavce, ki so že zaposleni pri drugih podjetjih. Avtorji kot razlog za to navajajo,

da na začetku svoje poti podjetje ni privlačno za že zaposlene, ko pa podjetje doseže visoke stopnje rasti, postane zanimivo tudi za že zaposlene delavce, ki iščejo boljšo karierno pot.

Raziskovalci so preučevali tudi dejavnike, ki vplivajo na to, ali bo podjetje sploh postalo hitro rastoče ali ne. Med takimi dejavniki je tudi lastništvo. Spraševali so se torej, ali lastniška struktura podjetja vpliva na verjetnost, da bo podjetje postalo gazela. Bjuggren, Daunfeldt in Johansson (2013) so se osredotočili na vpliv družinskega lastništva na rast podjetja. Za raziskavo so uporabili podatke vseh švedskih podjetij med letoma 1993 in 2006. Zaradi zakonodaje, ki je stopila v veljavo v začetku devetdesetih let, so lahko ugotovili, kakšna je lastniška struktura posameznega podjetja. Nova davčna zakonodaja je namreč zahtevala, da se ugotovi vsa družinska razmerja med lastniki vseh podjetij. Ta zakonodaja ni omogočila le ugotavljanja, katera podjetja so v lasti družine, temveč so raziskovalci lahko spremljali tudi podjetja, ki so zamenjala lastništvo, in ugotavljali, kako je sprememba lastniške strukture vplivala na verjetnost, da bo podjetje hitro rastoče. Na prvi pogled so podatki pokazali negativen vpliv družinskega lastništva na verjetnost za hitro rast podjetja. Ko so raziskovalci podrobneje pregledali rezultate, pa so ugotovili, da to ne velja za večja podjetja. Agregatni rezultati so razmerje med verjetnostjo za rast in družinskim lastništvom prikazali kot negativno zaradi velikega deleža majhnih podjetij, ki resnično ne dosegajo statusa gazel. Prav tako so rezultati pokazali, da se je negativen vpliv družinskega lastništva v razmerju do rasti skozi daljše obdobje zmanjševal. Avtorji to pojasnjujejo s tem, da imajo lastniki družinskih podjetij dolgoročno vizijo podjetja in se ne ženejo za kratkoročnim uspehom, kar lahko na dolgi rok pripelje tudi do visokih stopenj rasti. Rezultati raziskave pa niso pokazali spremembe v verjetnosti za rast pri podjetjih, ki so zamenjala lastniško strukturo.

Za rast podjetij je v razvitih gospodarstvih pomembno tudi uspešno vlaganje v raziskave in razvoj. Zato so se raziskave dotaknile tudi vprašanja, ali vlaganje v raziskave in razvoj ter inovativnost podjetja vplivata na možnosti podjetja, da bo postalo hitro rastoče. Hölzl in Friesenbichler (2010) sta ugotavljala, ali morajo biti podjetja v tehnološko bolj razvitih državah bolj inovativna in več vlagati v raziskave in razvoj, da bi dosegla visoke stopnje rasti. Na podlagi pregleda literature sta postavila dve domnevi. Prva pravi, da so raziskave in razvoj ter inovativnost pomembnejši za hitro rastoča podjetja v tehnološko razvitejših državah (oziroma kot sta jih poimenovala avtorja, v državah blizu tehnološke meje) kot v državah sledilkah. Druga domneva pravi, da so inovativnost, raziskave in razvoj pomembnejši za hitro rastoča podjetja v tehnološko bolj razvitih državah kot za počasneje rastoča podjetja. Raziskave in razvoj ter inovativnost pa niso več tako pomemben faktor za razlikovanje med hitro in povprečno rastočimi podjetji v tehnološko manj razvitih državah. Avtorja sta podatke o podjetjih pridobila iz ankete CIS3, ki pokriva obdobje med letoma 1998 in 2000. Iz preučevanih podjetij sta izključila podjetja, ki niso rastla organsko, torej tista, ki so rastla preko združitvev in prevzemov. Kot hitro rastoča podjetja sta označila 5 in 10 % najhitreje rastočih podjetij. Za merjenje rasti sta uporabila že prej prikazan Birchev indeks, ki zmanjšuje pristranskost uporabe le absolutnih ali le relativnih kazalnikov.

Avtorja sta svoje domneve potrdila le delno. Dokazala sta, da raziskave in razvoj ter inovativnost igrajo drugačno vlogo za hitro rastoča podjetja, ki so v različni oddaljenosti od t. i. tehnološke meje, prav tako sta ugotovila, da so hitro rastoča podjetja bolj usmerjena v raziskave in razvoj kot ostala podjetja v gospodarstvu. To velja za države, ki so bolj tehnološko razvite, za države sledilke pa rezultati niso bili statistično značilni. Hölzl (2009) je na isti bazi podatkov, torej CIS3, ugotavljal, kako pomembni so raziskave, razvoj in inovativnost za hitro rastoča srednje velika podjetja. Raziskava je pokazala, da tehnološka razvitost države močno vpliva na izbiro in tudi uspeh strategij rasti, ki temeljijo na inovacijah ali na raziskavah in razvoju. V tehnološko razvitejših državah se podjetja bolj odločajo za strategije, ki zahtevajo večje vložke v raziskave in razvoj. V državah sledilkah je takih strategij manj, saj lahko podjetja dosežejo rast z drugimi, kapitalsko manj intenzivnimi in tveganimi strategijami. V tehnološko razvitejših državah je za gazele dosti pomembnejši faktor tudi uspešnost inoviranja (delež novih produktov na trgu). Statistična analiza je pokazala, da so srednje velika podjetja, ki dosegajo hitro rast, v tehnološko razvitejših državah bolj inovativna kot tista podjetja, ki ne rastejo. Za države z nižjo stopnjo tehnološke razvitosti rezultati niso bili statistično značilni.

O vplivu raziskav in razvoja sta se spraševala tudi Stam in Wennberg (2009). S pregledom literature sta ugotovila, da je literatura na področju vpliva raziskav in razvoja na rast podjetja precej neenotna. Avtorja navajata več študij o vplivu raziskav in razvoja na rast podjetja, ki so imele različne rezultate. Nekatere so prikazale pozitiven vpliv na rast, druge vpliva niso prikazale, spet tretje pa so ugotovile celo negativen vpliv raziskav in razvoja na rast podjetja.

Fokus njune raziskave je bil na novih podjetjih, torej vpliv raziskav in razvoja na preživetje in rast podjetja v prvih letih delovanja. Podatke za analizo sta črpala iz ankete, ki je zajemala nova podjetja na Nizozemskem leta 1994. Povabljenih je bilo 12.000 podjetij, skoraj 2000 jih je privolilo v sodelovanje, do konca opazovanja pa je v vzorcu ostalo le še 647 podjetij. Nekatera podjetja so prenehala delovati, spet druga so prekinila sodelovanje v raziskavi. Kot navajata avtorja, je glavna razlika med njunim vzorcem in vzorci v večini drugih raziskav dejstvo, da njun vzorec vsebuje prav vse panoge, ne le visoko tehnoloških in proizvodnih. Ena izmed prednosti pa je tudi, da zajema prav vse velikosti podjetij; velika večina novih podjetij ima namreč manj kot deset zaposlenih in pade v skupino mikro podjetij, ki so v raziskavah pogosto spregledana. V empiričnem delu sta avtorja opazovala rast podjetij in kako so nanjo vplivale inovacije (predvsem raziskave in razvoj), povezovanje med podjetji in razvoj novih produktov. Kot merilo rasti sta izbrala rast števila zaposlenih. Rezultati so pokazali, da je vlaganje v raziskave in razvoj pomembnejše za rast podjetij iz visoko tehnoloških panog in da pozitivno vpliva na rast najhitreje rastočih podjetij. Za podjetja iz tehnološko manj intenzivnih panog je vlaganje v raziskave in razvoj manj pomembno.

2.5 Vzroki za rast podjetij

Na vprašanje, zakaj podjetja rastejo, ni enoznačnega odgovora, ekonomska teorija pa je raziskovanju razlogov za rast podjetij namenila kar nekaj pozornosti. Moreno in Casillas (2000) sta v članku o teoriji hitro rastočih podjetij oziroma gazel povzela tudi literaturo o sami rasti podjetij. Ugotovila sta, da je rast podjetij zelo pomemben koncept oziroma je temu raziskovalnemu vprašanju posvečeno dosti pozornosti v strateškem managementu. Z rastjo so se ukvarjali že začetniki strateškega managementa. Avtorja predstavita tri glavne poglede na rast podjetij. Prvi obravnavan avtor je Andrews (Moreno & Casillas, 2000), ki je trdil, da podjetja rastejo z namenom zmanjševanja stroškov na enoto proizvoda. Drugi je Ansoff (Moreno & Casillas, 2000), ki je razvil model na konceptu odnosa izdelek – tržišče. Kot zadnjo pa povzameta Penrose (Moreno & Casillas, 2000), ki je zagovarjala notranje razloge za rast. Podjetje naj bi rastlo, ker želi izkoristiti neaktivne resurse ali zmožnosti. Kot razlog za presežne kapacitete Penrose navaja specifičnost in nedeljivost resursov (Moreno & Casillas, 2000).

2.6 Ovire za rast podjetij

Pot do rastočega podjetja ni vedno enostavna. Podjetja se v svojem okolju srečujejo z različnimi izzivi in ovirami, ki jih je treba preseči, da bi dosegla rast ali morda postala celo gazele. Ker so predvsem hitro rastoča podjetja pomembno gonilo gospodarske rasti v državi, je pomembno vedeti, kakšne ovire stojijo med podjetjem in hitro rastjo. Zaradi svojega velikega pozitivnega vpliva na ekonomske agregate v državi so hitro rastoča in potencialno hitro rastoča podjetja zelo zanimiva za odločevalce, ki sprejemajo gospodarske politike. Če poznajo ovire, s katerimi se taka podjetja srečujejo, lahko svoja sredstva in napore usmerijo v sprejemanje gospodarskih politik, ki te ovire odstranjujejo. Obstaja seveda težava, kako identificirati podjetja, ki imajo potencial za rast (Lee, 2013). Ekonomska teorija se je tudi tega problema lotila z empiričnimi raziskavami.

Eno izmed vprašanj, ki so si ga raziskovalci zastavili, je vprašanje, ali se hitro rastoča in potencialno hitro rastoča podjetja srečujejo z enakimi težavami pri doseganju rasti oziroma pri svojem poslovanju. Lee (2013) je v študiji, kjer se je ukvarjal s tem problemom, uporabil dve bazi podatkov. Prva je bila Annual Small Business Survey 2007/2008, druga pa Small Business Survey 2010. Ti bazi sta zbrali podatke o majhnih in srednje velikih podjetjih (velikost med 10 in 250 zaposlenimi) v Veliki Britaniji. S pomočjo podatkov, zajetih v teh dveh bazah, je avtor razdelil podjetja v tri skupine. V prvi skupini so bila hitro rastoča podjetja. Kot hitro rastoče podjetje je štel podjetje, ki je imelo več kot 20-odstotno povprečno dveletno rast. V drugi skupini so bila podjetja s potencialom za hitro rast. Avtor je podjetja v to skupino razvrstil na podlagi podatkov iz obeh baz podatkov. Podjetje je bilo v tej skupini, če je izvajalo aktivnosti, ki bi lahko sprožile hitro rast. V tretji skupini pa so bila podjetja z nižjim potencialom za rast.

S pregledom literature je avtor oblikoval šest hipotez o tem, kakšne ovire za rast zaznavajo hitro rastoča in potencialna hitro rastoča podjetja. Ena hipoteza je predvidevala, da bodo potencialno hitro rastoča podjetja zaznavala stanje na tržišču kot oviro. Ostalih pet hipotez se je nanašalo na obe skupini podjetij (hitro rastoča in potencialno hitro rastoča). Vse ostale hipoteze so predpostavljale, da bodo podjetja kot oviro za rast zaznavale enega izmed naslednjih dejavnikov: pridobivanje novih zaposlenih, vladne politike, dostop do virov financiranja, nezadostne managerske sposobnosti in dostop do primernih poslovnih prostorov. Z analizo rezultatov je avtor pokazal, da potencialna hitro rastoča podjetja ne bodo zaznavala razmer na trgu kot oviro za rast. Pridobivanje novih zaposlenih se je pokazalo kot zaznani problem pri podjetjih, ki že dosegajo hitro rast. Obe skupini podjetij vlade oziroma regulacij ne zaznavata kot oviro za rast, obe skupini pa sta kot oviro zaznali dostop do virov financiranja, prav tako pomanjkanje managerskih sposobnosti. Dostopnost primernih poslovnih prostorov so kot oviro zaznala hitro rastoča podjetja, potencialno hitro rastoča podjetja pa ne.

Vprašanja, kaj zavira rast podjetij, so se lotili tudi Beck, Demirgüç-Kunt in Maksimovic (2002). Ugotavljali so vpliv težav na področju finančnega in pravnega sistema ter negativne učinke korupcije. Za raziskavo so uporabili bazo podatkov World Business Environment Survey iz leta 1999, v kateri je bilo zajetih več kot 4000 podjetij iz 54 držav. Kot prednost njihove baze podatkov avtorji izpostavijo dejstvo, da za razliko od prej izvedenih študij njihova raziskava svoje ugotovitve bazira na podatkih, pridobljenih od podjetij samih; ugotovitve dotakratnih študij so temeljile na finančnih podatkih podjetij. Poleg tega pa njihova baza podatkov, za razliko od ostalih uporabljenih podatkovnih baz, vključuje večji velikostni razpon podjetij. Ostali raziskovalci so namreč uporabljali predvsem podatke o večjih podjetjih, večji velikostni razpon pa omogoči primerjavo negativnih vplivov v povezavi z velikostjo podjetja.

Avtorji so se vprašali, kako stopnja razvitosti finančnega in pravnega sistema ter korupcija vplivajo na rast. Zanimalo jih je tudi, ali imajo ovire drugačen vpliv na različno velika podjetja, torej ali je moč vpliva ovir odvisna od velikosti podjetja. Kot zadnje jih je zanimalo, ali je vpliv posameznih ovir na nivoju podjetja povsod enak ali je večji v državah z manj razvitimi pravnimi in finančnimi sistemi in z večjo verjetnostjo pojava korupcije.

Z analizo podatkov so ugotovili, da vsaka izmed preučevanih ovir negativno vpliva na rast podjetij, kadar ovire opazujemo posamično. Ko jih vnesemo v model hkrati, pa korupcija izgubi statistično značilnost. Avtorji pojav pojasnjujejo s tem, da je negativen vpliv korupcije že zajet v oceni razvitosti finančnega in pravnega sistema, torej višja stopnja korupcije znižuje razvitost sistema. Pri vprašanju, ali finančni in pravni sistem ter korupcija različno vplivajo na različno velika podjetja, so avtorji dokazali, da so najmanjša podjetja najbolj negativno prizadeta, največja pa najmanj, in to pri vseh treh dejavnikih. Zanimivo pri korupciji je bilo, da nobeden izmed preučevanih indikatorjev korupcije ni bil statistično značilen pri velikih podjetjih.

Pri zadnjem vprašanju je raziskava pokazala, da podjetja, ki delujejo v državah z nižjo verjetnostjo pojava korupcije in imajo višje razvite pravne in finančne sisteme, manj občutijo negativne vplive ovir na nivoju podjetja kot pa podjetja v državah z nižjo razvitostjo pravnega in finančnega sistema in z višjo verjetnostjo pojava korupcije.

2.7 Vpliv države na rast podjetij

Avtorji so pri vprašanju, kako lahko država spodbudi nastanek večjega števila rastočih in hitro rastočih podjetij oziroma gazel, prišli do zelo podobnih zaključkov. Daunfeldt in Halvarsson (2015) sta v raziskavi o tem, ali je visoka rast lahko dolgotrajna, ugotovila, da podjetja rastejo omejen čas. Zaradi tega so politike pospeševanja gospodarstva, ki so usmerjene na določene tipe rastočih podjetij, neuspešne. Boljši način za pospeševanje hitre rasti podjetij je gospodarska politika, ki ustvarja okolje, primerno za rast. Daunfeldt, Elert in Johansson (2014) pa temu dodajajo še ugotovitev, da so politike pospeševanja zaposlovanja lahko potencialno škodljive. Podjetja so namreč razdelili na hitro rastoča po produktivnosti in na hitro rastoča po zaposlenosti in ugotovili, da podjetja, ki rastejo po številu zaposlenih, izgubljajo produktivnost. Nasvetu za ustvarjanje spodbudnega podjetniškega okolja pa se pridružujejo tudi Stam in Wennberg (2009) in Schreyer (2000).

Precej obsežno študijo vpliva zakonodaje in gospodarskih politik so opravili tudi Bravo-Biosca, Criscuolo in Menon (2016). Njihova baza podatkov je obsegala deset držav članic OECD (Združene države Amerike, Kanada, Avstrija, Danska, Finska, Italija, Nizozemska, Norveška, Španija, Združeno kraljestvo) in je nastala s sodelovanjem posameznih statističnih uradov držav članic. Podatki so bili na voljo med letoma 2002 in 2005, v bazo pa je bilo zajetih 6 milijonov podjetij, ki so v letu 2002 zaposlovala 120 milijonov ljudi. Merili so število zaposlenih v posameznem podjetju skozi leta. Raziskava se od večine ostalih loči po tem, da se ne osredotoča le na hitro rastoča podjetja, ampak analizira vse tipe podjetij, od hitro rastočih podjetij pa vse do podjetij, ki se krčijo.

Glavno vprašanje je bilo, kako različni dejavniki iz okolja vplivajo na obliko distribucije podjetij, če jih primerjamo v njihovi rasti. Dejavniki, ki so jih preučevali, so bili: rigidnost zakonodaje o zaposlovanju, strogost zakonodaje o nesolventnosti, razvitost finančnega sistema in fiskalne spodbude, namenjene raziskavam in razvoju.

Rezultati raziskave so pokazali, da rigidna zakonodaja o zaposlovanju zmanjšuje dinamiko rasti podjetij. V državah, kjer je najemanje in predvsem odpuščanje delavcev težavno in drago, je delež stabilnih podjetij večji kot v državah z bolj fleksibilnim sistemom zaposlovanja, še posebej v sektorjih, kjer so raziskave in razvoj bolj pomembne. Stroga zakonodaja glede kolektivnega odpuščanja pa zmanjšuje dinamiko rasti v delovno intenzivnejših panogah.

Strogost stečajne zakonodaje lahko deluje v dveh smereh. Zakonodaja, ki ima stroge postopke in močno kaznuje podjetnika za neuspeh z omejitvami nadaljnega podjetniškega

delovanja, zmanjšuje pripravljenost podjetnikov za sprejemanje tveganja. Po drugi strani pa lahko zakonodaja, ki močno ščiti upnike, olajša pridobivanje sredstev za projekte. Rezultati so pokazali, da v kapitalsko manj intenzivnih panogah stroga zakonodaja zavira rast podjetij oziroma je distribucija rasti ožja, v kapitalsko intenzivnejših panogah pa je bila distribucija širša, stabilnih podjetij je bilo torej manj.

Razvitost finančnega sistema je zelo pomemben dejavnik za celotno gospodarstvo. Visoko razvit in dobro delujoč sistem daje zagon podjetjem, ki si želijo hitre rasti; zunanje financiranje je namreč za hitro rastoča podjetja zelo pomemben dejavnik uspeha. Po drugi strani pa je sistem lahko tudi preveč učinkovit in tako omogoči dostop do virov financiranja tudi podjetjem, katerih poslovanje ni najboljšo, kar lahko upočasni prerazporeditev resursov. Raziskava je pokazala, da dobro razvit in delujoč finančni sistem najbolj vpliva na distribucijo rasti podjetij v panogah, ki so močno odvisne od zunanjega financiranja. V teh panogah hitro rastoča podjetja rastejo še hitreje, neuspešna podjetja pa se prav tako hitreje krčijo; stabilnih podjetij je manj, distribucija rasti je torej širša.

Države želijo s fiskalnimi spodbudami za raziskave in razvoj, najpogosteje v obliki davčnih olajšav, spodbuditi inovacije v privatnem sektorju v upanju, da bodo inovacije pripomogle k hitrejši rasti podjetij. Raziskovalci so ugotovili, da so te spodbude povezane z ožjo distribucijo rasti podjetij. Več je torej stabilnih podjetij in manj podjetij, ki bi se krčila ali rastla. Podjetja, ki rastejo, dosegajo nižjo rast oziroma rastejo počasneje, na drugi strani se slabša podjetja krčijo počasneje. Raziskava je prav tako pokazala, da spodbude negativno vplivajo na vstop v panogo, torej lahko ščitijo že obstoječa podjetja v panogi in zavirajo prerazporeditev sredstev k bolj inovativnim vstopajočim podjetjem.

3 METODOLOGIJA RAZISKOVANJA RASTI PODJETIJ

3.1 Klasifikacija podjetij glede na mikroekonomske teorije

V nalogi bom za preučevanje rasti podjetij sledil tipologiji rasti podjetij, ki so jo zastavili Tajnikar, Ponikvar in Došenović Bonča (2016). Avtorji izpostavljajo, da posamično uporabljena merila rasti, kot so rast števila zaposlenih, prodaje, dodane vrednosti in podobno, ne predstavijo rasti podjetja dovolj natančno. Opozarjajo, da ta merila rasti ne pojasnjujejo, ali je podjetje povečalo zgolj svojo poslovno aktivnost ali se je povečala tudi dejanska velikost podjetja. Pravo rast avtorji namreč definirajo kot povečanje velikosti podjetja in ne kot povečanje poslovnih aktivnosti. Prava rast torej nastane zaradi želje podjetja, da bi doseglo svoje dolgoročno ravnotežje.

Avtorji na podlagi svoje definicije o rasti, izpeljani iz mikroekonomske teorije, identificirajo šest tipov rasti podjetja. Od tega je pet tipov primernih tudi za opis hitro rastočih podjetij.

Prvi način rasti je kratkoročna rast prihodkov podjetja ob nespremenjeni količini dela in kapitala. Podjetje torej ni povečalo svojih kapacitet, le izboljšalo je svoje poslovne aktivnosti in tako povečalo prihodke zaradi višje prodaje.

V drugi skupini so podjetja, ki so povečala število delavcev, medtem ko je kapital ostal nespremenjen, v tretji pa podjetja, ki so naredila ravno obratno. V obeh primerih so se podjetjem povišali prihodki.

Četrto skupino podjetij predstavljajo podjetja, ki so glede na mikroekonomsko teorijo rastle v pravem pomenu besede. To so podjetja, ki so povečala sredstva in število zaposlenih ter tako povečala svoje prihodke. Avtorji jih imenujejo podjetja z dolgoročno rastjo.

Peto skupino podjetij predstavljajo podjetja, ki so sicer povečala sredstva in/ali število zaposlenih, njihova poslovna aktivnost pa se je zmanjšala. Avtorji jih imenujejo podjetja z neuspešno rastjo.

V šesti skupini so podjetja, ki so zmanjšala sredstva in število zaposlenih, torej zmanjšala svoj obseg, njihova vrednost za lastnike pa se je povečala (v nalogi merjeno z dobičkom). Taka podjetja imenujemo tudi »downsizing« podjetja. Hitro rastoča podjetja ne morejo biti razporejena v to skupino.

Podjetja, ki ne izpolnjujejo kriterijev nobenega izmed tipov rasti, najdemo v sedmi skupini, v skupini ostalih podjetij.

Prav tako se Tajnikar, Ponikvar in Došenović Bonča (2016) ne strinjajo z najpogosteje uporabljenim načinom določanja hitro rastočih podjetij v gospodarstvu. V večini raziskav hitro rastoča podjetja predstavlja določen odstotek najhitreje rastočih podjetij. Raziskovalci to mejo postavljajo v intervalu med 1 in 10 %, torej nekateri izberejo mejo 1 %, drugi 5 %, spet tretji morda 10 %. Občasno avtorji svoje hipoteze preverjajo tudi z uporabo dveh mej (npr. 15 in 10 %); namen je preveriti, ali se rezultati raziskave spremenijo glede na izbiro meje za hitro rastoča podjetja. Vendar pa tak način identificiranja pomeni, da imamo v gospodarstvu vedno enak delež hitro rastočih podjetij. Tajnikar, Ponikvar in Došenović Bonča (2016) so zato hitro rastoča podjetja v opazovanem vzorcu določili drugače. Na podlagi podatkov so izračunali povprečno letno stopnjo rasti v celotnem opazovanem obdobju za spremenljivke število zaposlenih, dolgoročna sredstva in prihodki od prodaje. Hitro rastoča podjetja so bila tista, ki so se v razporeditvi podjetij glede na povprečje nahajala v zgornjih petih odstotkih razporeditve.

V empiričnem delu raziskave so avtorji opazovali slovenska podjetja in poskušali ugotoviti skupne značilnosti podjetij za vsak tip rasti, ki so ga identificirali v teoretičnem delu. Podatke so pridobili iz javno dostopnih podatkov, ki jih zbira AJ PES na letni ravni, obdobje opazovanja pa je bilo med letoma 2006 in 2012.

Empirična raziskava je pokazala, da lahko med podjetji, ki rastejo na isti način, najdemo določene skupne točke. Podjetja, ki so rastla zaradi boljše izrabe kapacitet, so starejša podjetja, ki so bila po investicijskem obdobju precej zadolžena in so bila prisiljena svoje zmožnosti kar najbolje izkoristiti. Skupina podjetij, ki je rastla z večanjem števila delavcev, so bila manjša izvozno naravnana podjetja, večinoma v tuji lasti, ki so zelo fleksibilna in dobičkonosna. Kadar so bila ta podjetja mlajša in osredotočena bolj na domači trg, so rastla zelo hitro, vendar s kritično nizko stopnjo dobičkonosnosti. Za podjetja, ki so rastla z večanjem sredstev, pa so ugotovili, da kadar so v domači lasti in fokusirana na domači trg, so njihovi dobički visoki in so zelo stabilna, manjša podjetja v tuji ali državni lasti pa imajo manjšo dobičkonosnost. Podjetja, ki so rastla dolgoročno, torej z večanjem sredstev in števila zaposlenih, so večja mlajša podjetja, ki dosegajo visoko rast; ta je financirana predvsem z dolžniškim kapitalom. Privatna manj zadolžena podjetja pa dosegajo zelo visoko rast. Podjetja, ki so zmanjševala svojo velikost in obenem povečevala dobičkonosnost, so večinoma starejša privatna podjetja, precej zadolžena in slabo dobičkonosna. Podjetja, ki so rastla neuspešno, so večja državna podjetja, ki se niso zadolževala za financiranje rasti, kar je pripeljalo do napačnih tržnih načrtov, vendar zaradi specifičnega sistema financiranja teh podjetij njihov obstoj na trgu ni ogrožen.

3.2 Podatki

Podatke o podjetjih bom črpal iz bilanc podjetij, pridobljenih s spletnega portala AJPES, kjer so podatki javno dostopni. Spremenljivke, ki jih bom opazoval, so osnovna sredstva, povprečno število zaposlenih in prihodki od prodaje, pri zadnji skupini podjetij pa bom poleg prihodkov opazoval tudi dobiček. Obdobje opazovanja se bo začelo v letu 2006 zaradi spremembe načina računovodskega poročanja v tem letu. Nov način poročanja je stanje v bilanci podjetja na datum 31. 12. 2005 na žalost naredil neprimerljivo s stanjem na datum 1. 1. 2006. Manjše težave so se pojavile tudi zaradi spremembe standardne klasifikacije dejavnosti v letu 2008. Do tega leta smo namreč uporabljali SKD 2002, v letu 2008 pa so bile vpeljane določene spremembe. Na srečo so bile spremembe v panogi gradbeništva (panoga F) takšne, da je bila sledljivost podjetij še vedno mogoča. Obdobje opazovanja se zaključuje z letom 2014.

V analizo sem vključil podjetja, ki so po klasifikaciji SKD 2008 razporejena v skupine 41.2–gradnja stanovanjskih in nestanovanjskih stavb, 42.1 – gradnja cest in železnic (vsi razredi v skupini) in 42.2 – gradnja objektov oskrbne infrastrukture (vsi razredi v skupini). Po klasifikaciji SKD 2002 pa sem vključil podjetja iz skupine 45.2 – gradnje objektov in delov objektov; razredi, ki ustrezajo izbrani dejavnosti, so 45.21, 45.23, 45.24 in 45.25. V analizo sem vključil vsa podjetja, ki so imela objavljene podatke za vsa izbrana leta, izključil pa sem mirujoča podjetja, torej tista, ki v izbranem obdobju niso imela prihodkov od prodaje, in podjetja, ki v več zaporednih letih niso poslovala, torej je bilo stanje prihodkov od prodaje nič. Na koncu je v vzorcu ostalo 590 podjetij, ki so ustrezala izbranim kriterijem.

4 REZULTATI RAZISKOVANJA RASTI PODJETIJ V GRADBENIŠTVU V SLOVENIJI

4.1 Razvrščanje rastočih podjetij v gradbeništvu v obdobju 2007–2014

V raziskovalnem delu naloge bom preučil načine rasti podjetij v gradbeni panogi med letoma 2007 in 2014. Podjetja bom razporedil v šest skupin glede na način rasti. Te skupine so:

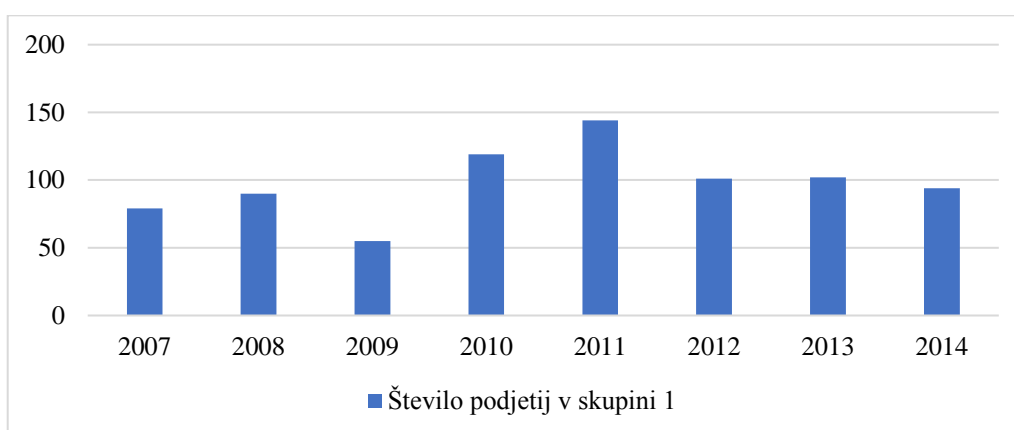
1. Rast prihodkov zaradi učinkovitejšega delovanja ($K \leq 0$ in $L \leq 0$; $R > 0$) oziroma kratkoročna rast
2. Rast na podlagi povečanja dela ($K \leq 0$ in $L > 0$; $R > 0$) oziroma kratkoročna rast na podlagi dela
3. Rast na podlagi povečanja kapitala ($K > 0$ in $L \leq 0$; $R > 0$) oziroma kratkoročna rast na podlagi kapitala
4. Rast na podlagi povečanja kapitala in dela ($K > 0$ in $L > 0$; $R > 0$) oziroma dolgoročna rast
5. Neuspešna rast ($K > 0$ in/ali $L > 0$; $R \leq 0$)
6. »Downsizing« podjetja ($K \leq 0$ in $L \leq 0$ in $R \leq 0$; $\pi > 0$)

4.2 Analiza rasti posameznih skupin gradbenih podjetij v obdobju 2007–2014

4.2.1 Skupina 1 – kratkoročna rast prihodkov

V prvo skupino sodijo podjetja, ki so v enem računovodskem letu ohranila količino zaposlenega kapitala in dela in hkrati povečala prihodke iz rednega poslovanja. Rast torej ni izhajala iz povečanja velikosti podjetja, ampak je bila gnana z boljšo uporabo produkcijskih faktorjev, ki so v podjetju že bili prisotni. V spodnjem grafu prikazujem distribucijo podjetij, ki so v izbranem obdobju povečala prihodke iz poslovanja brez povečanja količine zaposlenih produkcijskih faktorjev.

Slika 1: Število podjetij v skupini 1

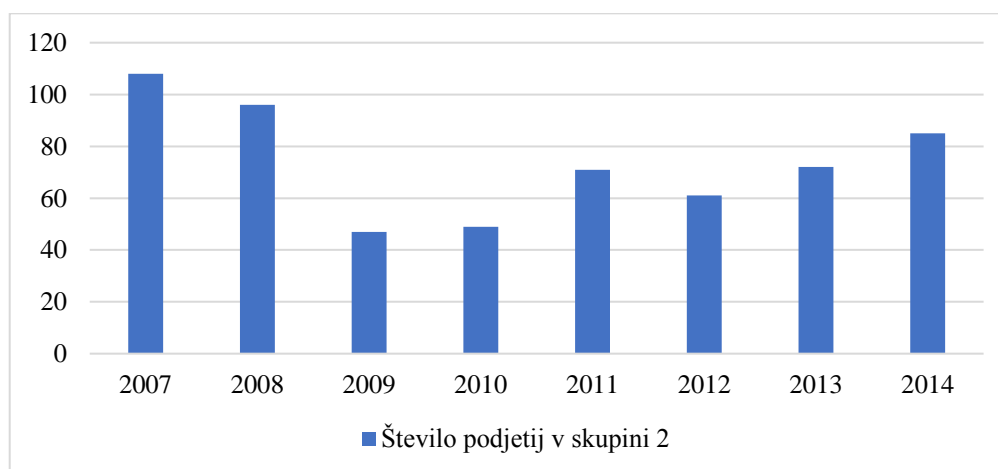
Vir: Lastna izdelava.

Iz zgornjega grafa je razvidno, da je bil delež podjetij v tej skupini najbolj variabilen v letih 2009, 2010 in 2011. V letu 2009 je zaznati močno zmanjšanje števila podjetij v tej skupini, ki ga lahko pripišemo nastopu gospodarske krize. V letih 2010 in 2011 se je gospodarstvo nekoliko okrepilo, izboljšanje stanja v gospodarstvu je razvidno v močnem povečanju števila podjetij, ki so povečala prihodke ob ohranjanju količine zaposlenega kapitala in dela.

4.2.2 Skupina 2 – kratkoročna rast na podlagi povečanja dela

V drugo skupino se uvrščajo podjetja, ki so v enem letu povečala svoje prihodke iz poslovanja, njihovo število povprečno zaposlenih delavcev je narastlo, zaposleni kapital je ostal enak ali pa se je glede na prejšnje leto zmanjšal. Distribucija podjetij v skupini 2 po posameznih letih je prikazana v naslednjem grafu.

Slika 2: Število podjetij v skupini 2

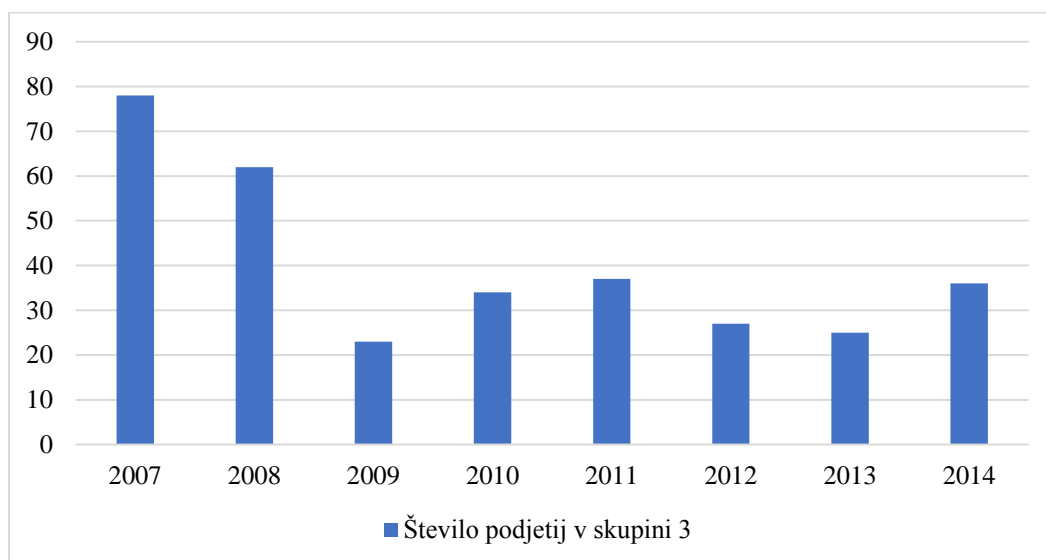
Vir: Lastna izdelava.

Število podjetij, ki so rastle oziroma povečevala prihodke na račun zaposlovanja večjega števila delavcev, je bilo v začetku izbranega obdobja precej veliko, močan padec zabeležimo v letu 2009, kar je zopet vpliv gospodarske krize. Delež podjetij, ki so prihodke povečevala preko zaposlovanja delovne sile, je nato vse do konca izbranega obdobja vztrajno rastle, ravni izpred kriznih let se je približal, vendar je še ni dosegel. Kot posledico optimizma v gospodarstvu zaradi rahlega okrevanja v letu 2010 lahko v letu 2011 opazimo hiter poskok števila podjetij v skupini, ki mu je sledil manjši padec v letu 2012 zaradi rahlega krčenja gospodarske aktivnosti v tem letu.

4.2.3 Skupina 3 – kratkoročna rast na podlagi povečanja kapitala

V tej skupini so podjetja, ki so v enem letu dosegla rast prihodkov iz poslovanja, obseg zaposlene delovne sile je ostal enak ali se je zmanjšal, obseg zaposlenega kapitala pa se je povečal.

Slika 3: Število podjetij v skupini 3

Vir: Lastna izdelava.

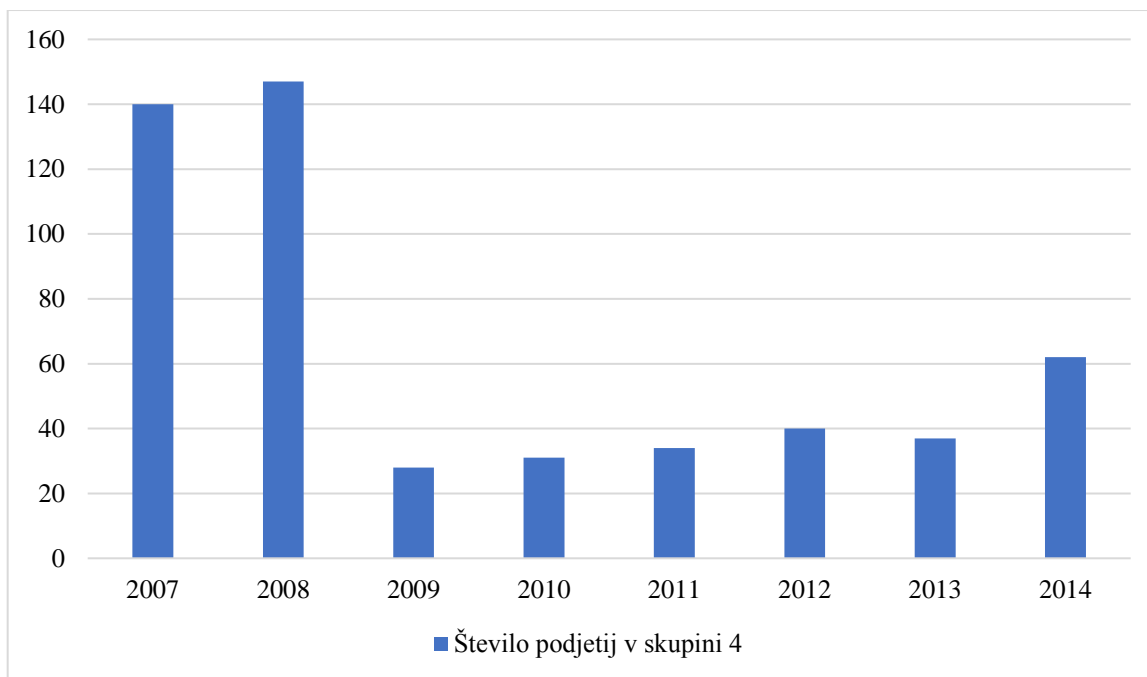
V tretji skupini je tako kot pri prejšnjih opaziti zmanjšanje števila podjetij v skupini v letu 2009, ki je posledica udarca gospodarske krize. V letih 2010 in 2011 je prisotna rahla rast, ki odraža okrevanje gospodarske aktivnosti v teh letih. Za razliko od prejšnjih skupin je v naslednjih letih število podjetij v skupini ostalo zelo majhno oziroma se je povečalo precej počasneje. Panoga gradbeništva je bila v obdobju krize najmočneje prizadeta, kar je vplivalo na skokovito znižanje prihodkov v panogi in močno plačilno nedisciplino. Podjetja zato nimajo dovolj lastniškega kapitala, zaradi slabega položaja podjetij v panogi v kombinaciji s krizo bančnega sektorja pa je tudi dostop do dolžniškega kapitala skorajda onemogočen.

4.2.4 Skupina 4 – dolgoročna rast

Podjetja, ki so dosegla dolgoročno rast, so tista podjetja, ki so povečala svoj obseg, torej hkrati povečala obseg zaposlenega kapitala in dela, obenem pa so dosegla rast prihodkov iz poslovanja.

Slika 4: Število podjetij v skupini 4

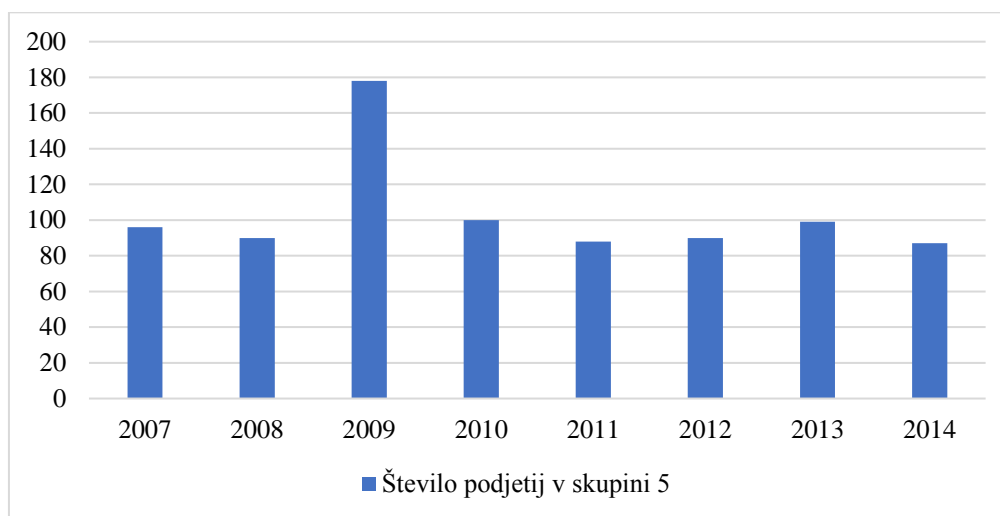
Vir: Lastna izdelava.

V četrti skupini, torej skupini podjetij, ki dosega dolgoročno rast, zasledimo velik preskok v številu podjetij po nastopu gospodarske krize. V letih 2007 in 2008 je bilo število podjetij v tej skupini zelo veliko. V letu 2007 je vanjo razvrščenih 140, v naslednjem letu pa 147 od skupno 590 podjetij. V letu 2009 sledi skokovit padec, podjetij z dolgoročno rastjo ostane le še 28. V naslednjih letih je število podjetij z dolgoročno rastjo rastlo le počasi, v letu 2014 pa se je skoraj podvojilo. Vseeno je takih podjetij še vedno približno polovico manj kot pred krizo.

4.2.5 Skupina 5 – neuspešna rast

V peti skupini se nahajajo podjetja, ki so povečala kapital, delo ali oba produkcijska faktorja, vendar niso dosegla povečanja prihodkov, torej so imela prihodke od prodaje manjše kot leto pred tem.

Slika 5: Število podjetij v skupini 5

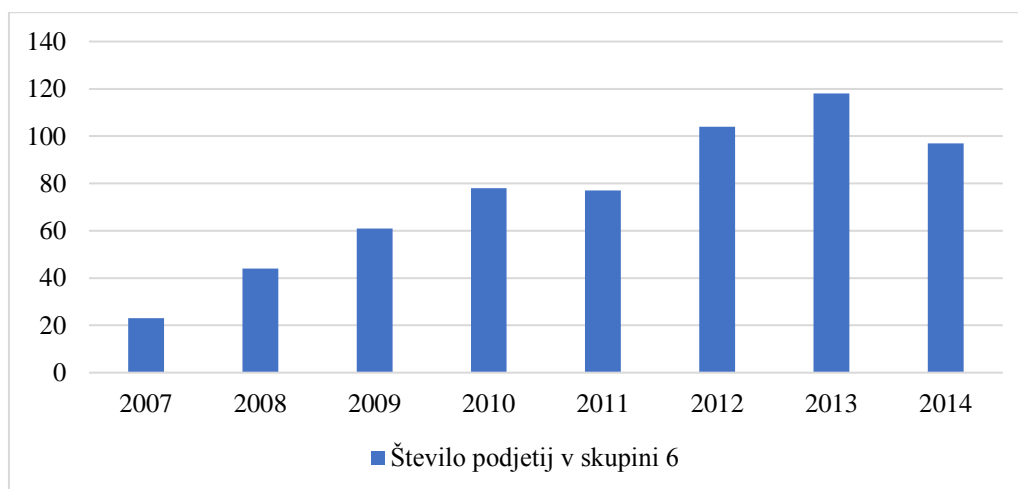
Vir: Lastna izdelava.

V peti skupini zasledimo močno povečanje takih podjetij v letu 2009. Razlog je seveda nastop gospodarske krize, ki je na gradbeništvo močnejše vplivala šele v zadnjem četrtletju leta 2008, zato so posledice opazne šele v letu 2009. Število podjetij se je v tem letu približno podvojilo, že v letu 2010 pa se je vrnilo na raven, ki je precej podobna ravni let pred krizo. Število podjetij v tej skupini nato ostaja približno enako vse do konca obdobja.

4.2.6 Skupina 6 – »downsizing« podjetja

V zadnji skupini podjetij, ki jih obravnavam, so tako imenovana »downsizing« podjetja. To so podjetja, ki so zmanjšala obseg dela, kapitala ali obeh faktorjev, prihodki so se znižali, dobiček pa se je povečal.

Slika 6: Število podjetij v skupini 6

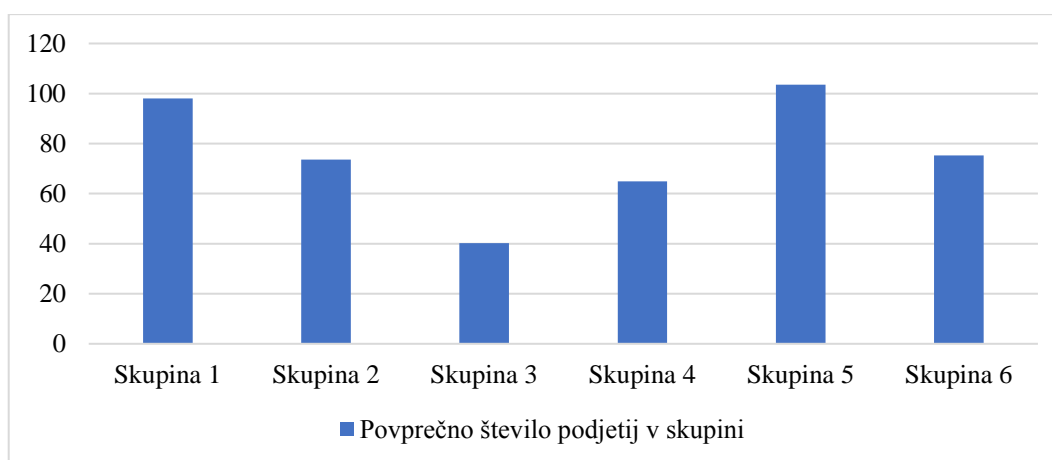

Vir: Lastna izdelava.

Število podjetij, ki zmanjšujejo svoj obseg in obenem povečujejo dobiček, je z manjšimi nihanjem rastle od leta 2007 vse do leta 2013. V letu 2014 je število podjetij v tej skupini nekoliko upadlo. Rast števila podjetij v obdobju 2007–2013 ima zelo zanimivo dinamiko. V prejšnjih grafih je brez izjeme prelomno leto 2009. Število podjetij v prvih štirih skupinah je močno upadlo, v skupini neuspešne rasti je seveda močno narastlo. Gibanje števila podjetij v peti skupini pa je povsem drugačno. Število podjetij je stabilno naraščalo od začetka obdobja vse do leta 2010, sledi rahel padec v naslednjem letu. Število podjetij se je povečalo tudi v letu 2012, v katerem v ostalih skupinah rastočih podjetij zabeležimo vsaj manjši upad obsega, rast pa se je nadaljevala tudi v letu 2013. Zanimariti ne moremo tudi zadnjega leta izbranega obdobja. Medtem ko ostaja raven podjetij v tem letu približno enaka ali večja glede na prejšnje leto, se je v tej skupini število podjetij opazno zmanjšalo. Skupina podjetij, ki zmanjšujejo obseg in povečujejo dobiček, za razliko od ostalih skupin ne sledi gibanju gospodarstva. Število podjetij se je namreč povečevalo tako v letih, ko je gospodarstvo beležilo rast, kot tudi v letih, zaznamovanih z upadom gospodarske aktivnosti. Če je število upadlo, se je to zgodilo v letih, ko je gospodarstvo doseglo vsaj nekoliko rasti.

4.3 Povprečje podjetij v posamezni skupini v obdobju 2007–2014

Slika 7: Povprečno število podjetij v skupini

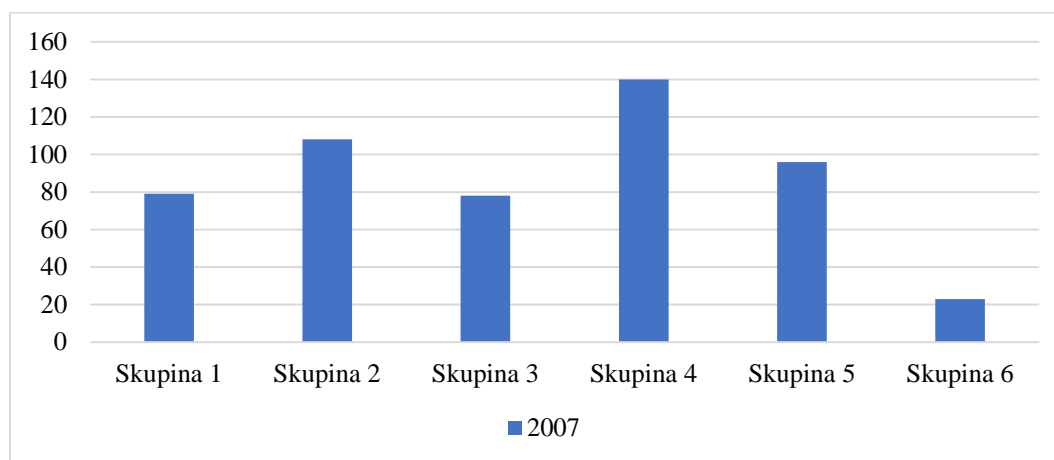

Vir: Lastna izdelava.

V zgornjem grafu prikazujem povprečno število podjetij v posamezni skupini v celotnem izbranem obdobju od 2007 do 2014. Največje povprečno število podjetij opazimo v skupini neuspešne rasti, kar je posledica močnega učinka gospodarske krize na rast podjetij. Med skupinami podjetij, ki so dosegala rast, je najmočnejše zastopana skupina 1, sledita ji skupini 2 in 6, torej podjetja, ki rast generirajo z zaposlovanjem dodatnega dela, in podjetja, ki povečujejo svojo dobičkonosnost z zmanjševanjem zaposlenega kapitala in dela. Skupina podjetij z dolgoročno rastjo le nekoliko zaostaja za skupinama 2 in 6. Najmanj podjetij zasledimo v skupini, ki povečuje prihodke ob povečanju zaposlenega kapitala, torej v skupini 3.

4.4 Analiza razporeditve podjetij v skupine po letih

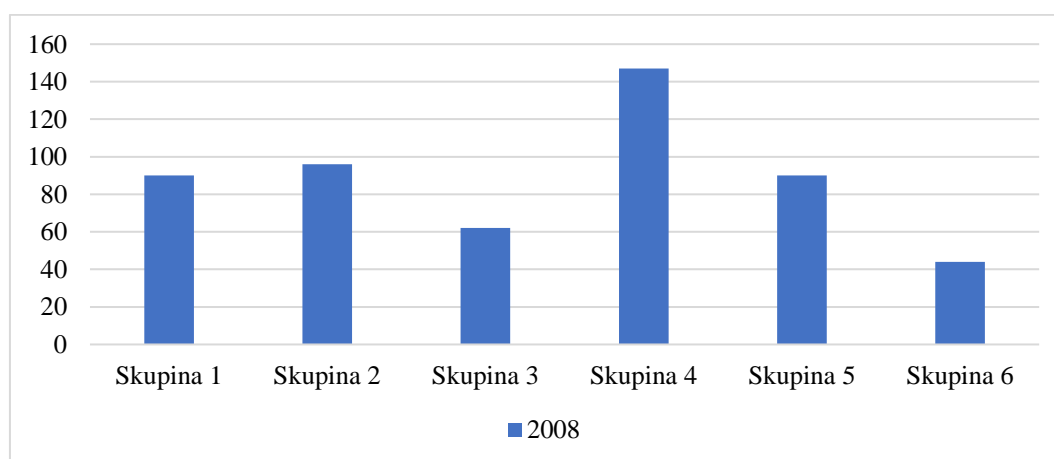
Slika 8: Razporeditev po skupinah v letu 2007

Vir: Lastna izdelava.

V letu 2007, ko je slovensko gospodarstvo beležilo rast, lahko opazimo, da je največ rastočih podjetij v gradbeni panogi rastlo z dolgoročno rastjo, torej povečevala so delo, kapital in prihodke. Druga najpomembnejša skupina rastočih podjetij je bila skupina 2, torej podjetja, ki povečujejo prihodke ob povečanju dela. Sledi skupina podjetij z neuspešno rastjo, nekoliko manjši sta skupini 1 in 3. Najmanj podjetij se nahaja v skupini, ki povečuje dobiček ob krčenju velikosti podjetja.

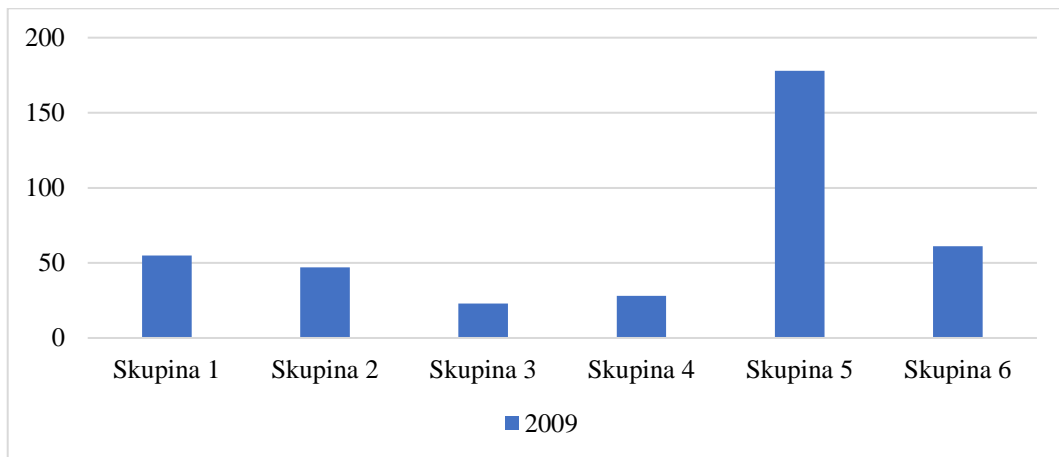
Slika 9: Razporeditev po skupinah v letu 2008

Vir: Lastna izdelava.

Leto 2008 je bilo zadnje leto pred nastopom gospodarske krize. Še vedno je opaziti zelo visoko število podjetij v skupini dolgoročne rasti (skupina 4). Pomen kratkoročne rasti v prvih treh skupinah je nekoliko upadel, rahlo se je okrepilo število podjetij, ki so izvajala t. i. »downsizing«. Število podjetij z neuspešno rastjo je ostalo na približno enaki ravni.

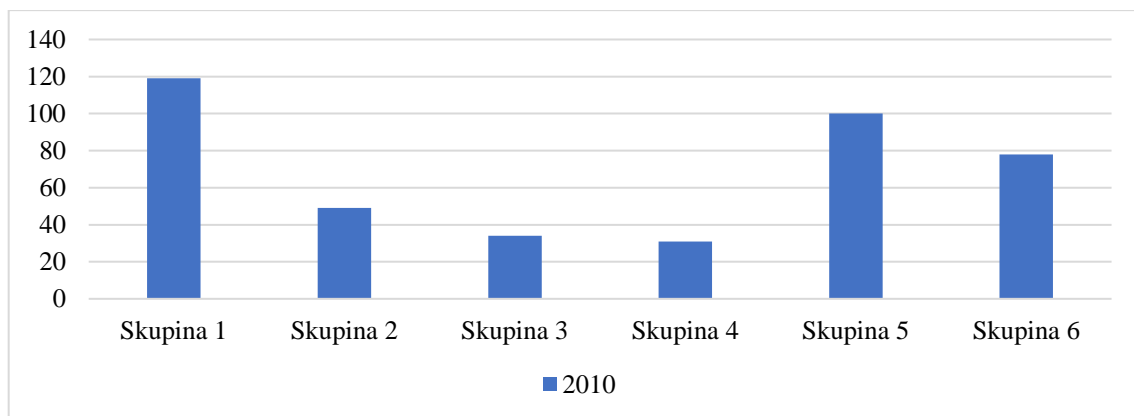
Slika 10: Razporeditev po skupinah v letu 2009

Vir: Lastna izdelava.

Prve posledice gospodarske krize lahko v slovenski panogi gradbeništva opazimo v letu 2009. Skupno število rastočih podjetij se je drastično zmanjšalo, največji padec je opaziti v skupini podjetij 4, torej pri podjetjih z dolgoročno rastjo, in v tretji skupini, kjer se nahajajo podjetja, ki rastejo kratkoročno s povečanjem zaposlenega kapitala. Zmanjšalo se je tudi število podjetij v vseh ostalih skupinah, razen v zadnji skupini, kjer je nekoliko narastlo. Skokovito povečanje števila podjetij je opaziti v skupini 5, v kateri so podjetja, ki so povečala enega ali oba izmed produkcijskih faktorjev, prihodki podjetja pa so se zmanjšali. V tej skupini se v letu 2009 nahaja malo manj kot 180 podjetij, kar predstavlja dobrih 30 % celotnega vzorca.

Slika 11: Razporeditev po skupinah v letu 2010

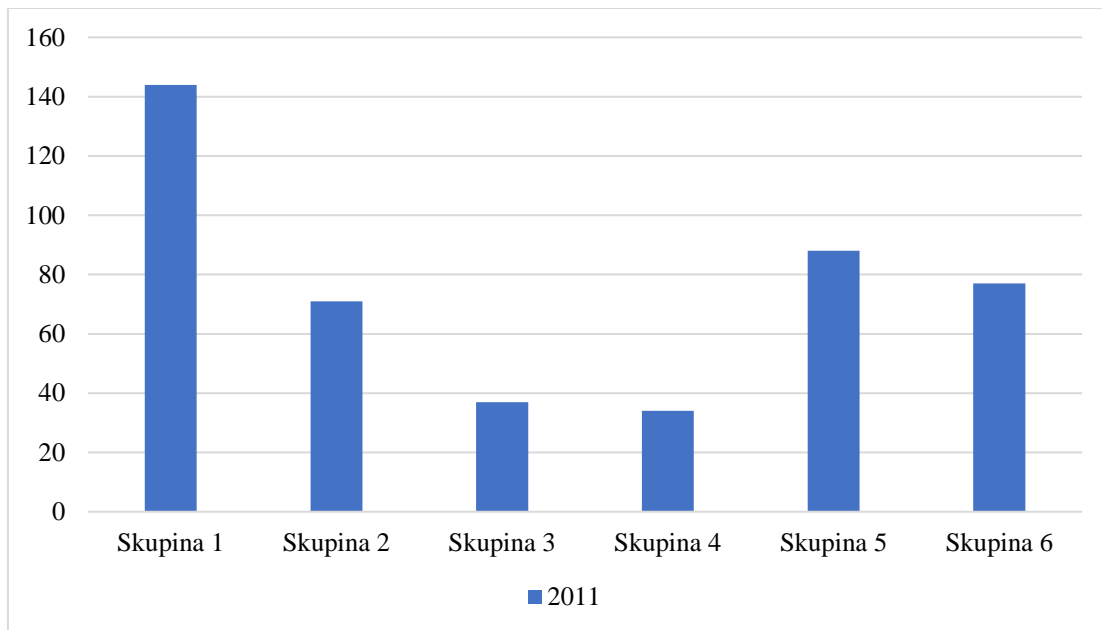

Vir: Lastna izdelava.

Po šoku, ki ga je gradbena panoga doživela v letu 2009, lahko v naslednjem letu opazimo, da so se podjetja intenzivno poskušala prilagoditi novim razmeram. Število rastočih podjetij je znova nekoliko narastlo, največ rastočih podjetij sta zajemali skupina 1 in skupina 6. V prvi skupini so podjetja, ki z boljšim izkoristkom dela in kapitala povečajo prihodke, v šesti

pa podjetja, ki z zmanjšanjem enega ali obeh produkcijskih faktorjev povečajo svojo vrednost. Število podjetij je v tem letu ostalo nizko v skupini 3, kjer podjetja večajo prihodke z večjo uporabo kapitala, in v skupini 4, v kateri so podjetja z dolgoročno rastjo. Stabilizacijo gospodarstva lahko opazimo tudi v upadu števila podjetij z neuspešno rastjo.

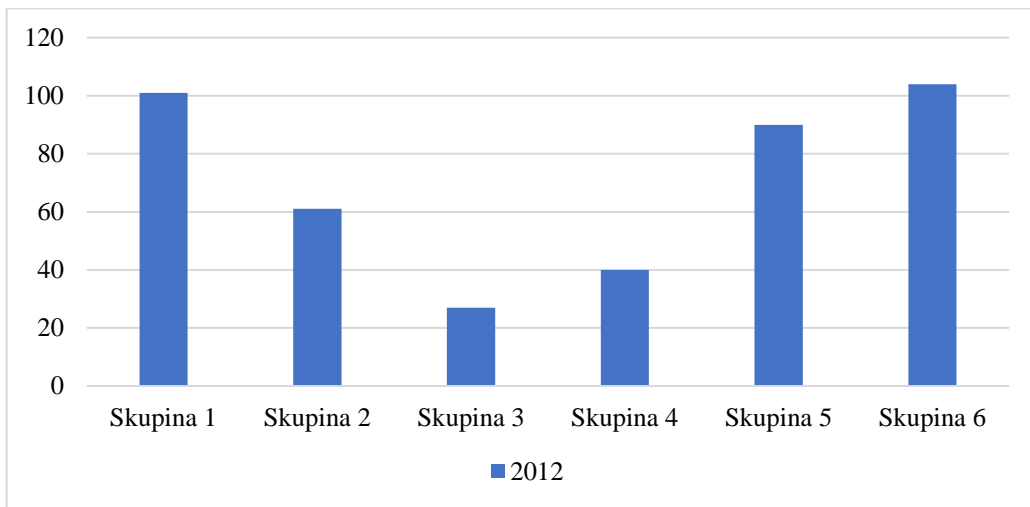
Slika 12: Razporeditev po skupinah v letu 2011

Vir: Lastna izdelava.

Prav tako kot v letu 2010 lahko v letu 2011 opazimo visoko koncentracijo podjetij v skupinah 1 in 6. Število podjetij je v obeh skupinah glede na prejšnje leto celo narastlo, kar je najverjetneje posledica manjšega oživljanja celotnega gospodarstva. Število podjetij se je povečalo tudi v ostalih skupinah rasti, najbolj v skupini 2, kjer podjetja rastejo s pomočjo večjega zaposlovanja dela. Skupina podjetij z dolgoročno rastjo ostaja na najnižji ravni med skupinami rastočih podjetij. Število podjetij z neuspešno rastjo, ki jih prikazuje skupina 5, je v tem letu celo nekoliko manjše, kot je bilo v letih pred nastopom gospodarske krize.

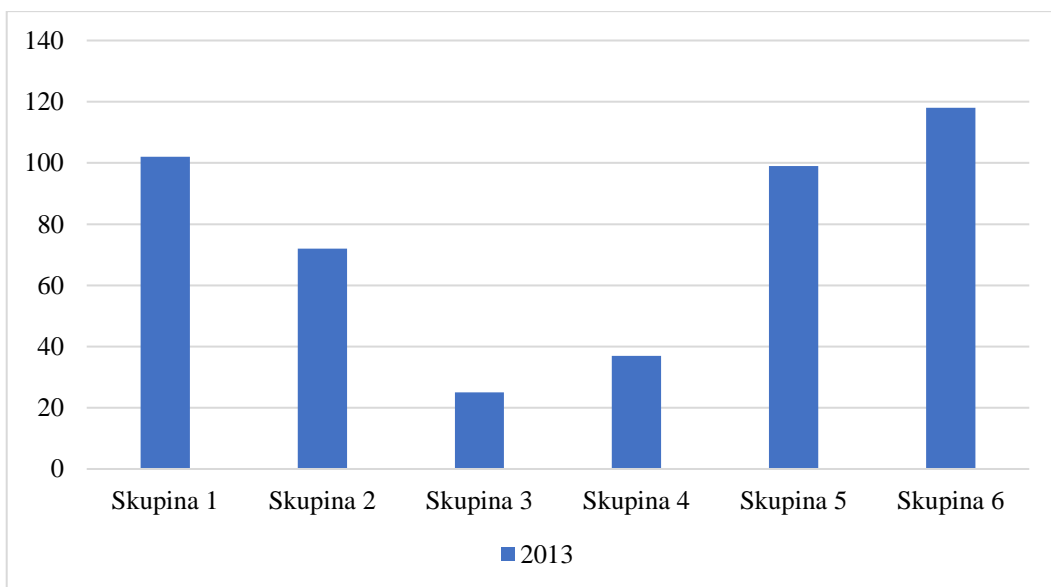
Slika 13: Razporeditev po skupinah v letu 2012

Vir: Lastna izdelava.

Po rasti skupnega števila rastočih podjetij v panogi lahko v letu 2012 opazimo rahel upad rastočih podjetij, kar je skladno z rahlim upadom gospodarstva v tem letu. Razporeditev podjetij med skupinami je zelo podobna razporeditvi prejšnjega leta, še vedno sta daleč najmočnejši skupini 1 in 6. Število v slednji se je celo povečalo. Zanimiv podatek je, da je število podjetij, ki rastejo s pomočjo dodatnega kapitala, nekoliko upadlo, število podjetij z dolgoročno rastjo pa se je nekoliko povečalo, čeprav je ta skupina ob prejšnjem padcu gospodarske aktivnosti najmočnejše padla. Čeprav je narastlo tudi število podjetij z neuspešno rastjo, je ta rast zanemarljiva; v tem letu se je število povečalo za zgolj dve podjetji.

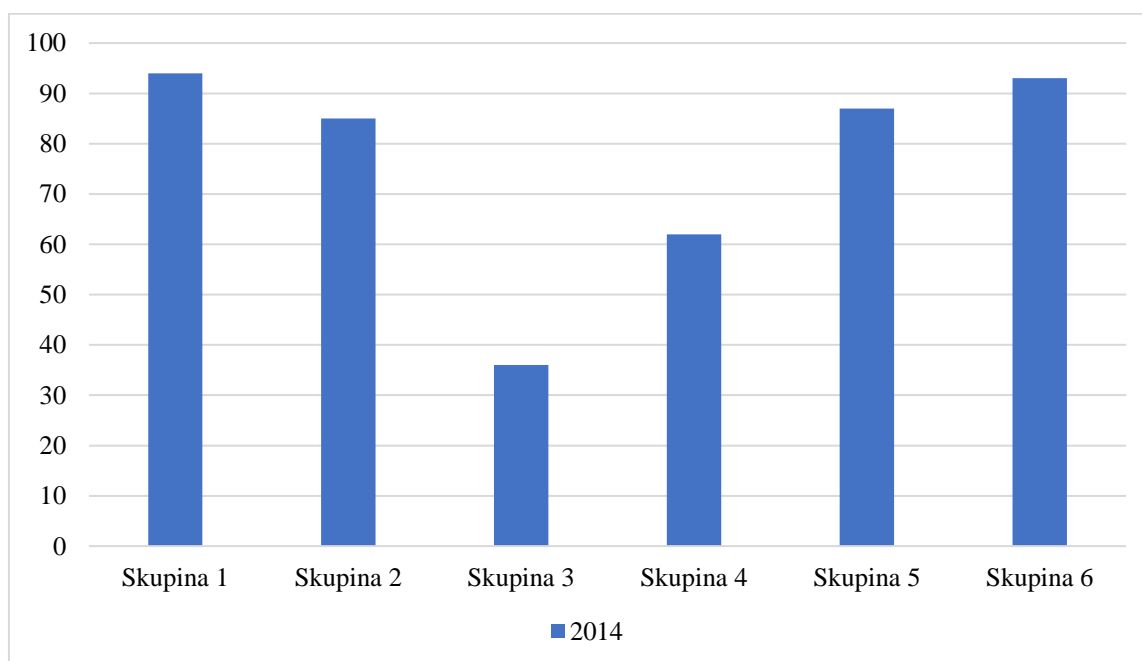
Slika 14: Razporeditev po skupinah v letu 2013

Vir: Lastna izdelava.

Leto 2013 v razporeditvi rastočih podjetij ni prineslo večjih sprememb, razporeditev med skupinami je zelo podobna prejšnjemu letu. Povečalo se je skupno število rastočih podjetij, nekoliko je narastlo število podjetij z neuspešno rastjo, kar je po vsej verjetnosti posledica upada gospodarstva v prejšnjem letu. Še vedno sta najmočnejši skupina 1, torej rast prihodkov ob nespremenjeni količini zaposlenega dela in kapitala, in skupina 6, torej skupina »downsizing« podjetij, ki je tudi v tem letu zabeležila rast števila podjetij. Naslednja najmočnejša skupina rastočih podjetij je skupina podjetij, ki povečujejo prihodke ob večji zaposlenosti dela, raven podjetij v skupinah 3 in 4 pa še vedno ostaja precej nizko.

Slika 15: Razporeditev po skupinah v letu 2014

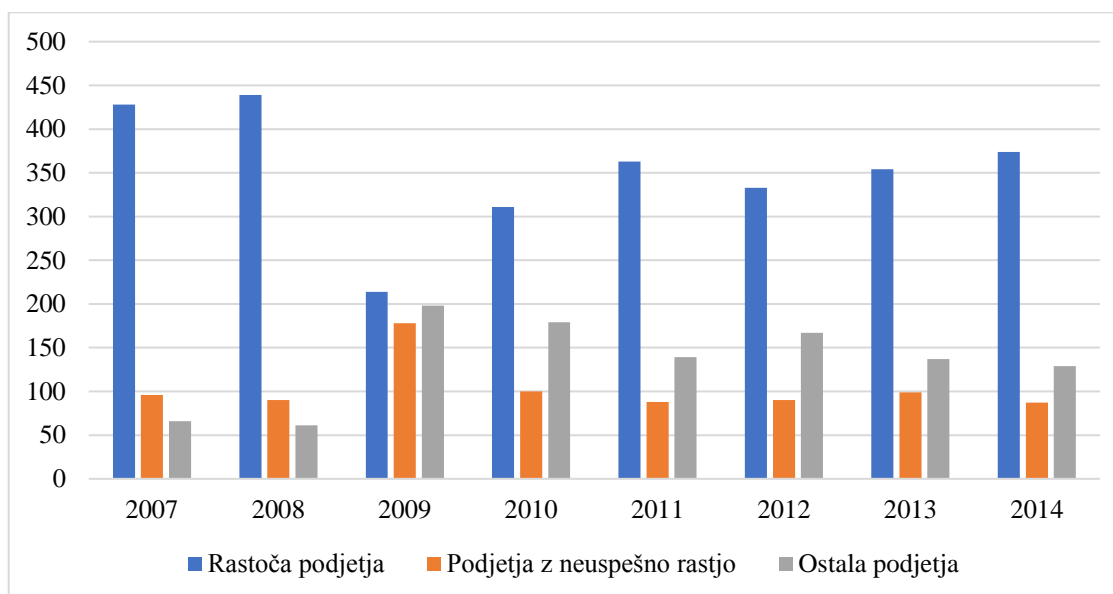

Vir: Lastna izdelava.

Oživljanje gospodarske aktivnosti je bilo prisotno že v letu 2013, vseeno pa je precej bolj vidno v letu 2014. Skupno število rastočih podjetij je narastlo precej bolj kot v prejšnjem letu, opaziti je tudi določene premike v razporeditvi podjetij po skupinah. Kot že zadnja štiri leta sta najmočnejši skupini 1 in 6, pridružila se jima je še skupina 2, torej skupina podjetij, ki prihodke povečajo ob povečanju zaposlenega dela. Pomembno spremembo v rasti podjetij lahko opazimo tudi v številu podjetij z dolgoročno rastjo. Visok delež podjetij z dolgoročno rastjo namreč signalizira stabilizacijo gospodarstva in določen delež gospodarskega optimizma v državi.

Slika 16: Rastoča, neuspešna in ostala podjetja

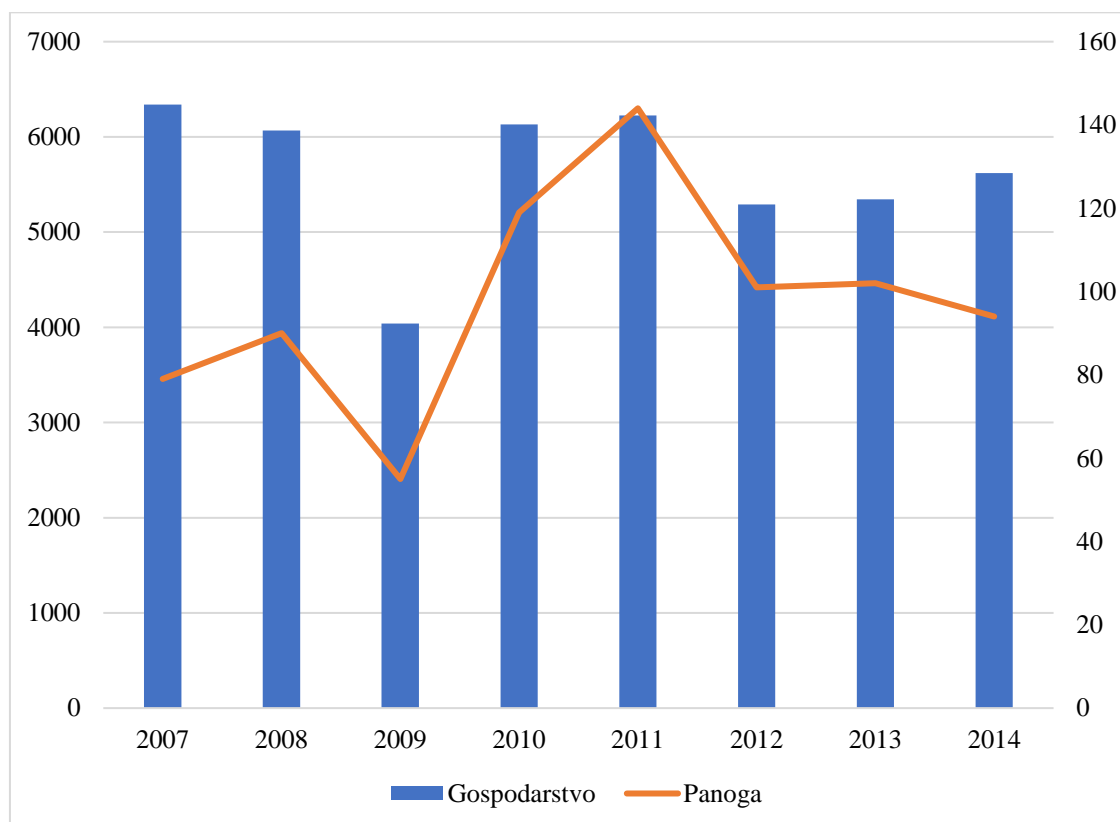
Vir: Lastna izdelava.

5 PRIMERJAVA RASTI PODJETIJ V PANOGI IN V CELOTNEM GOSPODARSTVU

5.1 Primerjava rasti podjetij v gospodarstvu in gradbeništvu po skupinah

Sledi primerjava načinov rasti podjetij v celotnem gospodarstvu in v izbrani panogi, torej v gradbeništvu. Ugotavljal bom, ali obstajajo razlike v distribuciji podjetij skozi leta in po skupinah. Iz analize celotnega gospodarstva je izločena panoga gradbeništvu oziroma tisti deli panoge gradbeništvu, ki so bili analizirani že v prejšnjem poglavju. Podatke za gospodarstvo in panogo bom prikazal v skupnih grafih z dvema ordinatnima osema. Leva ordinatna os bo prikazovala podatke za celotno gospodarstvo, desna ordinata bo torej namenjena podatkom iz panoge. Distribucijo podjetij celotnega gospodarstva v sledečih grafih prikazujejo modri stolpci, distribucijo podjetij iz panoge pa prikazujejo oranžne črte. Podatki so, tako kot pri analizi panoge, pridobljeni iz javno dostopne baze AJPEŠ. Iz analize sem podjetja izključeval po enakih kriterijih kot pri analizi panoge. V vzorec torej niso prišla podjetja, ki niso delovala v celotnem obdobju, neaktivna podjetja in podjetja, ki so bila neaktivna v več letih izbranega obdobja. Po izbrisu neustreznih podjetij in že preučevanih podjetij iz panoge gradbeništvu je v vzorcu ostalo 26.761 podjetij.

Slika 17: Število podjetij v skupini 1

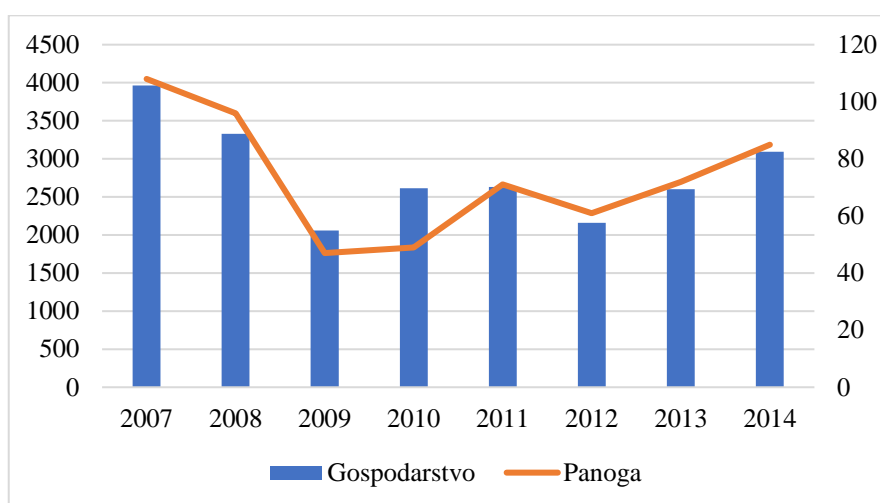

Vir: Lastna izdelava.

V prvi skupini podjetij, ki povečujejo prihodke in ohranjajo zaposleno količino kapitala in dela, je največje spremembe v obsegu podjetij opaziti med letoma 2008 in 2010. Število podjetij je bilo v prvih dveh letih celotnega obdobja, 2007 in 2008, zelo podobno. V letu 2008 je glede na prejšnje leto nekoliko upadlo. Ob nastopu gospodarske krize pa je bil padec v letu 2009 precej močnejši. Število podjetij v skupini se je v naslednjih dveh letih zaradi stabilizacije in rahle rasti gospodarstva zopet vrnilo na podobno raven, kot je bilo pred krizo. V letu 2012 je zopet nekoliko upadlo in do konca opazovanega obdobja rahlo rastlo, ravni pred krizo pa ni doseglo.

Primerjava gospodarstva in panoge gradbeništva pokaže, da je bilo gibanje števila podjetij skozi obdobje precej usklajeno. Največja razlika v variiranju števila podjetij je bila med letoma 2010 in 2011. Leta 2011 je število podjetij v gradbeništvu glede na prejšnje leto narastlo precej bolj kot število podjetij v celotnem gospodarstvu.

Slika 18: Število podjetij v skupini 2

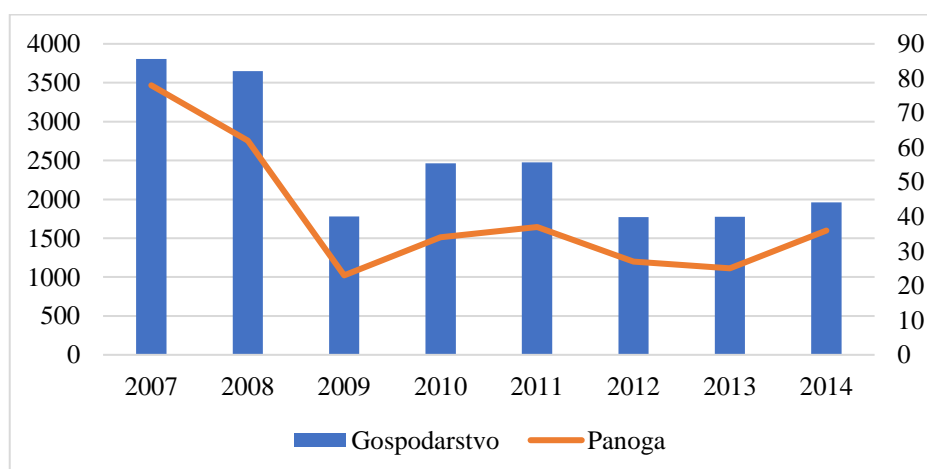

Vir: Lastna izdelava.

Gibanje števila podjetij v panogi v skupini 2 je prav tako kot v skupini 1 sledilo gibanju gospodarske aktivnosti; padec števila je torej opazen v letih 2009 in 2012, manjši padec je zaslediti tudi v letu 2008 zaradi upada aktivnosti v zadnjem četrtletju. Po letu 2012 se je obseg podjetij konstantno povečeval.

Gibanje števila podjetij v skupini je bilo med gospodarstvom in panogo zelo usklajeno v večini obdobja. Razlika v gibanju števila podjetij je prisotna v letu 2009, število podjetij v gradbeništvu je padlo močneje kot v gospodarstvu. Razlika je prisotna tudi v letu 2010. V tem letu je število podjetij v gospodarstvu narastlo močneje kot v panogi. Večji padec gradbeništvu v letu 2009 in manjšo rast v letu 2010 lahko razlagamo s tem, da je bilo gradbeništvu najmočneje prizadeta panoga v gospodarstvu, zato je število podjetij padlo močneje in tudi okrevanje je bilo počasnejše.

Slika 19: Število podjetij v skupini 3

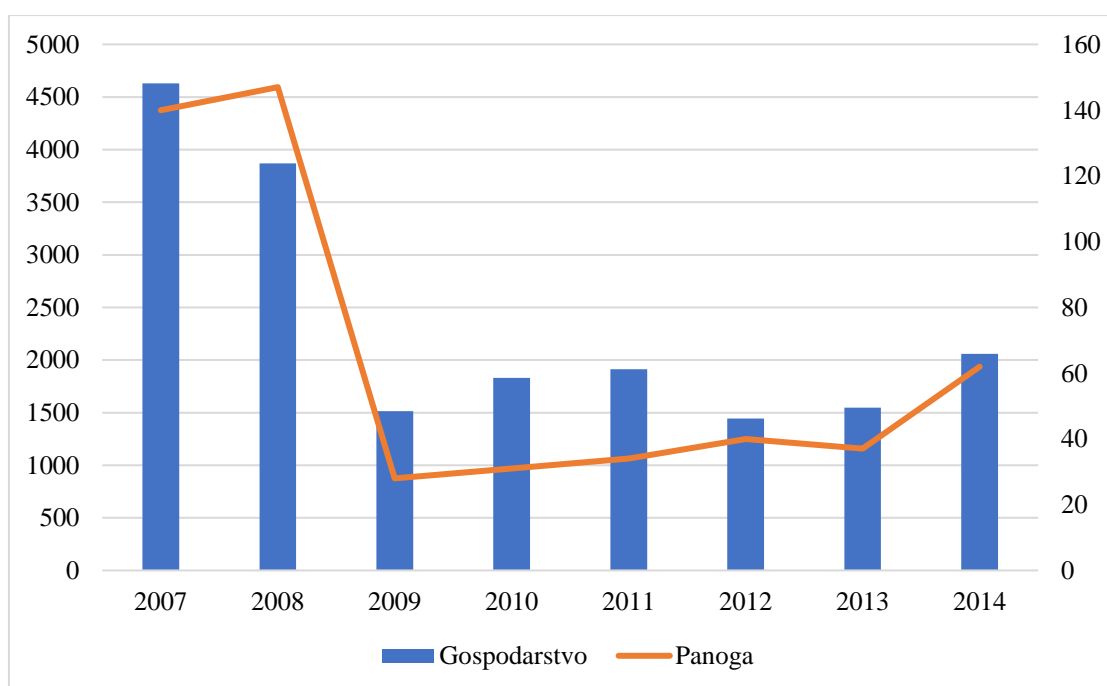

Vir: Lastna izdelava.

V skupini podjetij, ki povečujejo prihodke ob nespremenjeni količini zaposlenega dela in povečanju zaposlenega kapitala, je moč zaslediti močan padec v letih 2009 in 2012. Ob stabilizaciji gospodarstva se je delež podjetij sicer povečal, vendar se je v letu 2012 vrnil na raven leta 2009 in zelo počasi rasel do konca opazovanega obdobja.

Primerjava gibanja obsega podjetij v skupini med gospodarstvom in panogo nam pokaže, da je delež takih podjetij v vseh letih višji v gospodarstvu kot v panogi gradbeništva. Tudi gibanje obsega je bilo zelo podobno skozi celotno obdobje. Največja razlika je v letu 2008. Obseg podjetij v gospodarstvu je bil v tem letu le rahlo nižji kot leto poprej, v panogi gradbeništva pa je že prisoten večji upad števila podjetij v skupini. Nekoliko višjo rast obsega skupine v gradbeništvu zasledimo v letu 2014.

Slika 20: Število podjetij v skupini 4

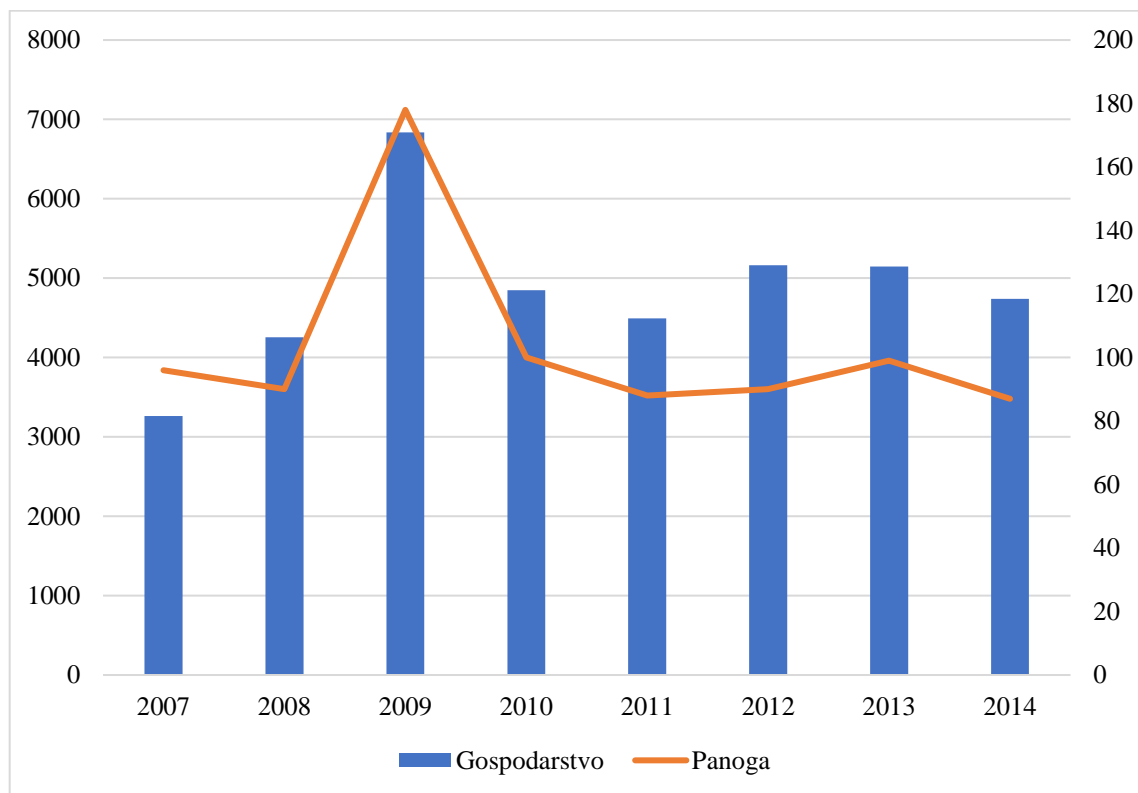
Vir: Lastna izdelava.

V skupini podjetij z dolgoročno rastjo je gibanje števila podjetij, kot v prejšnjih skupinah, sledilo gibanju gospodarske aktivnosti. Število podjetij je bilo visoko v letih 2007 in 2008, čeprav se je v letu 2008 opazno zmanjšalo. Po sunkovitem padcu števila podjetij ob nastopu gospodarske krize je le-to počasi naraščalo do leta 2012, ko je zopet upadlo, nato pa rastlo do leta 2014, ko je moč opaziti nekoliko večjo rast. Vseeno ostaja število podjetij v primerjavi z leti pred krizo dokaj nizko.

Delež vseh podjetij gospodarstva v četrti skupini je bil, kot v prejšnjih skupinah, večji kot delež podjetij v gradbeništvu, tudi gibanje števila je bilo zelo podobno. Največja razlika je v letu 2008, ko je število podjetij v celotnem gospodarstvu nekoliko upadlo, medtem ko se je v gradbeništvu celo povečalo. Tudi rast števila podjetij je bila v letih 2010 in 2011

nekoliko večja kot v gradbeništvu. Padec števila podjetij je bil ob nastopu krize v obeh vzorcih zelo močan.

Slika 21: Število podjetij v skupini 5

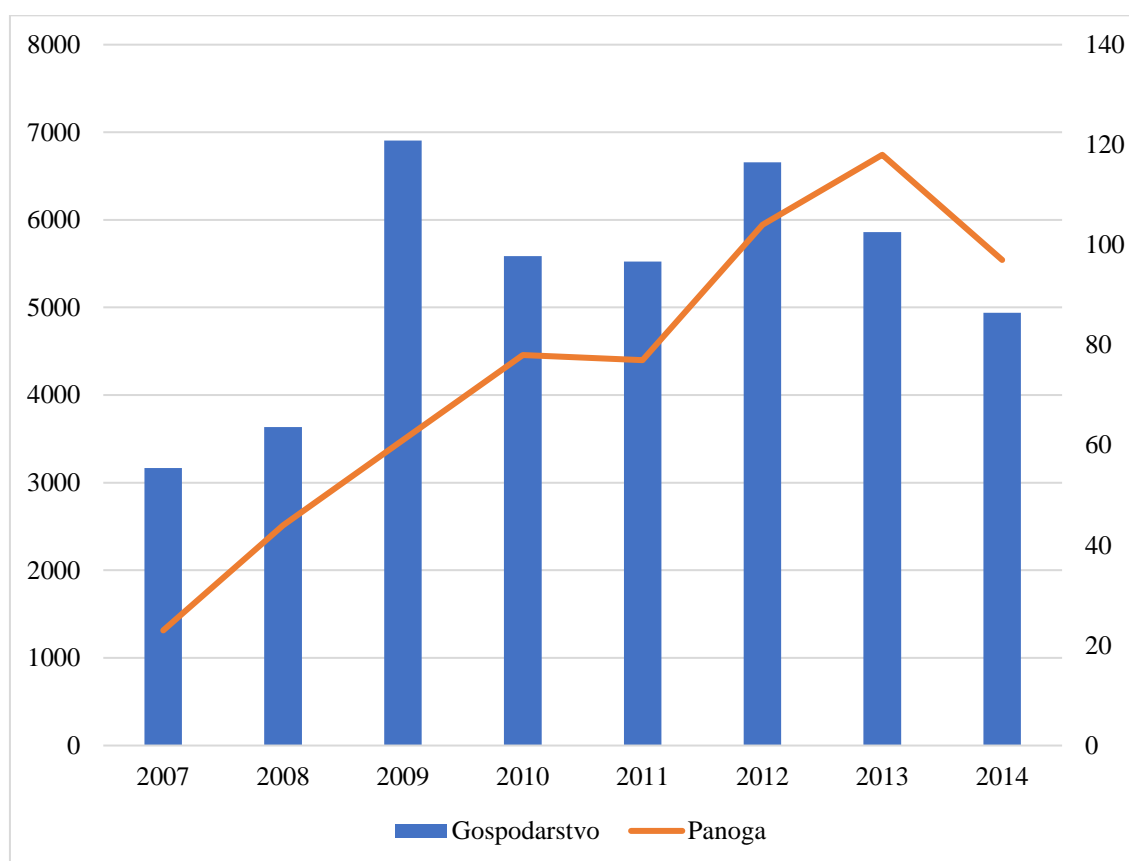

Vir: Lastna izdelava.

Število podjetij z neuspešno rastjo je v celotnem gospodarstvu začelo naraščati že v letu 2008 in nato močno poskočilo v letu 2009, ko se je v gospodarstvu začutila polna moč krize. Število podjetij z neuspešno rastjo je nato upadlo v letih 2010 in 2011, nekoliko narastlo v naslednjem letu in ostalo približno isto v letu 2013. Z letom 2014 je zopet nekoliko upadlo.

V primerjavi gospodarstva in panoge gradbeništva ugotovimo, da je število podjetij z neuspešno rastjo v gospodarstvu rastle že v letu 2008; v gradbeništvu je to število narastlo šele v letu 2009, prejšnje leto pa je celo nekoliko upadlo. Druga pomembna razlika med celotnim gospodarstvom in panogo je tudi obseg skupine v obdobju po krizi. Število podjetij z neuspešno rastjo je v gradbeništvu že v letu 2010 upadlo na raven, zelo podobno ravni pred krizo, in z manjšimi nihanji to raven tudi obdržalo. Nasprotno je število podjetij v celotnem gospodarstvu upadlo počasneje, ob ponovnem padcu gospodarske aktivnosti v letu 2012 pa je število podjetij z neuspešno rastjo narastlo precej močneje kot število takih podjetij v panogi.

Slika 22: Število podjetij v skupini 6

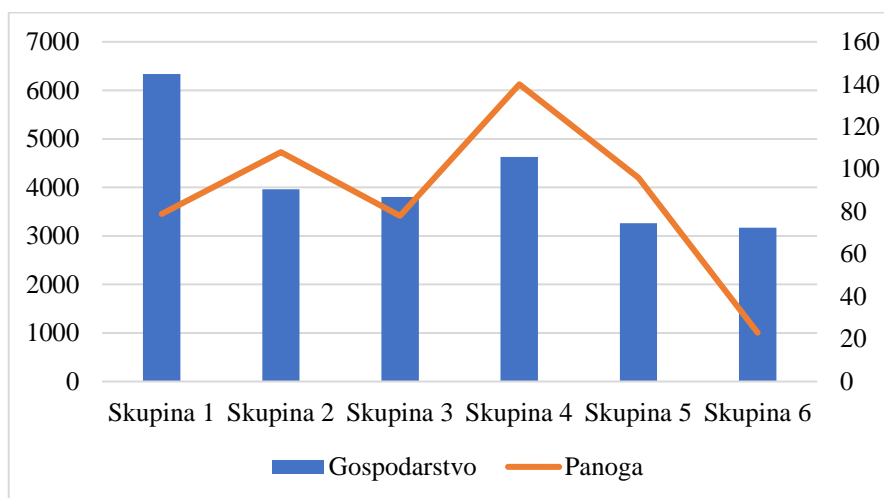
Vir: Lastna izdelava.

Podjetja, ki povečujejo svojo dobičkonosnost s krčenjem svojega obsega, torej s krčenjem zaposlenega kapitala in dela, so se v gospodarstvu gibala z močno variabilnostjo. Število podjetij je skokovito naraslo v letu 2009 kot odgovor na gospodarsko krizo, ko so podjetja na vse načine zniževala stroške poslovanja. Leta 2010 je število nekoliko upadlo in ostalo približno isto tudi leto kasneje, v letu 2012 je zopet poskočilo in nato padalo v letih 2013 in 2014. Z rastjo gospodarstva lahko pričakujemo nadaljevanje upadanja obsega skupine.

Število podjetij v šesti skupini v panogi gradbeništva je imelo povsem drugačno gibanje kot število podjetij v celotnem gospodarstvu. Panoga gradbeništva je bila močna in rastoča, zato podjetja niso imela potrebe po krčenju obsega delovanja, kar se odraža v zelo majhnem številu takih podjetij v primerjavi s celotnim gospodarstvom. Obseg podjetij je nato stabilno rasel do leta 2010; tudi leto 2009, ko je kriza panogo prizadela najmočneje, ne izstopa. V letu 2011 je število podjetij nekoliko upadlo in do leta 2013 rastle, v tem letu je bil obseg podjetij celo večji kot v celotnem gospodarstvu. V letu 2014 se je obseg skupine zopet skrčil, še vedno pa je ostal višji kot v gospodarstvu.

5.2 Primerjava rasti podjetij v gospodarstvu in gradbeništvu po letih

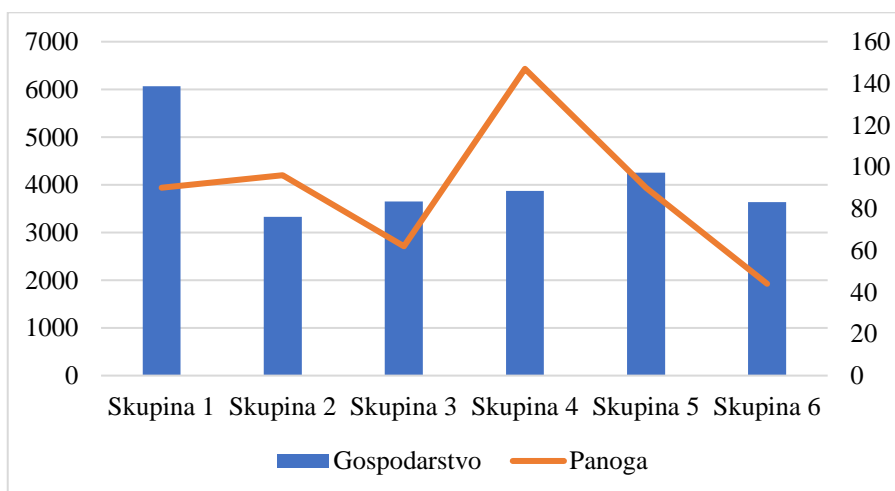
Slika 23: Razporeditev po skupinah v letu 2007

Vir: Lastna izdelava.

Razporeditev podjetij po načinih rasti v celotnem gospodarstvu (modri stolpci) se v letu 2007 močno razlikuje od razporeditve podjetij v panogi gradbeništvu (oranžna črta). Obema je sicer skupno, da je največ podjetij dosegalo kratkoročno rast (skupine 1, 2 in 3), vendar so ostale skupine precej drugačne. Najmočnejša odstopanja so v skupinah 1 in 6. V prvi skupini je delež podjetij v panogi za približno polovico manjši kot v celotnem gospodarstvu, medtem ko je koncentracija podjetij v skupini 6 v gospodarstvu približno trikrat večja kot v panogi. Srednje močno odstopanje je prisotno v skupinah 2, 4 in 5, najmočnejše je v skupini dolgoročne rasti, v vseh treh skupinah pa je koncentracija podjetij višja v panogi kot v gospodarstvu.

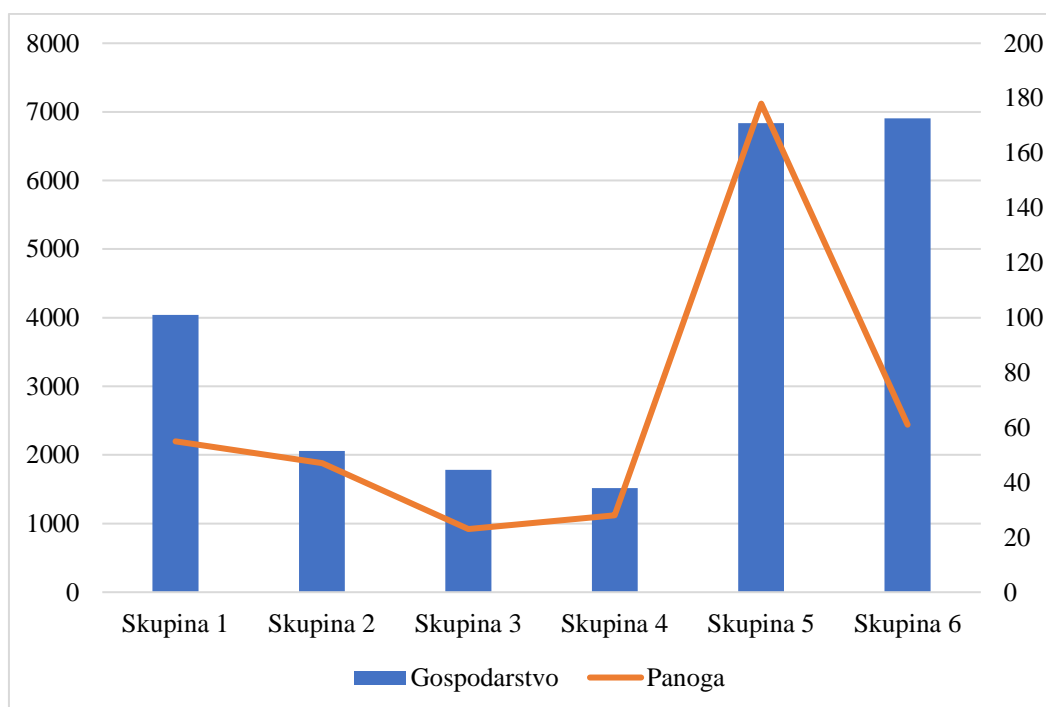
Slika 24: Razporeditev po skupinah v letu 2008

Vir: Lastna izdelava.

Leto 2008 ni prineslo večjih gospodarskih nihanj, gospodarska kriza je nastopila šele proti koncu leta, zato posledice še niso tako močno opazne. V gospodarstvu je število rastočih podjetij rahlo upadlo. Nekoliko se je spremenila razporeditev podjetij po skupinah, še vedno pa je največ podjetij višalo prihodke ob ohranjanju zaposlenega kapitala in dela; takih podjetij je bilo v panogi občutno manj, razlika v deležih je bila nekoliko manjša kot leto poprej. Razlika v koncentraciji podjetij se je zmanjšala tudi v skupini podjetij z neuspešno rastjo in v skupini »downsizing« podjetij, v skupini podjetij z dolgoročno rastjo pa se je razlika močno povečala v prid panogi. Razlike med razporeditvijo podjetij po skupinah med panogo in gospodarstvom so ostale zelo podobne kot prejšnje leto.

Slika 25: Razporeditev po skupinah v letu 2009

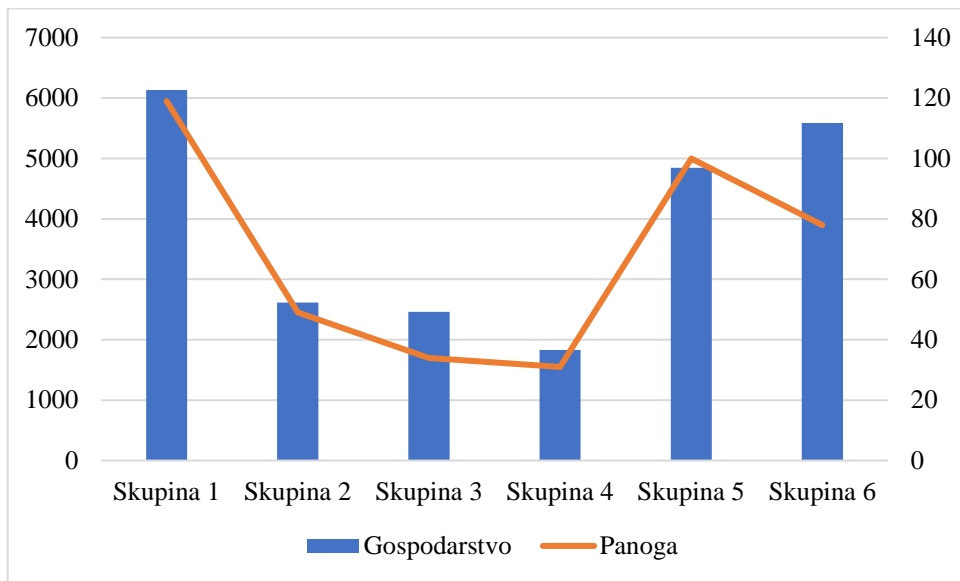

Vir: Lastna izdelava.

Zaradi udarca gospodarske krize se je razporeditev podjetij po skupinah povsem spremenila, tako v panogi kot tudi v celotnem gospodarstvu. Število rastočih podjetij je drastično upadlo v vseh skupinah, število podjetij z neuspešno rastjo pa narastlo v gospodarstvu in tudi v panogi. Delež takih podjetij je bil približno enak v obeh preučevanih vzorcih. Opazimo tudi, da je število podjetij v skupinah od 1 do 4 upadlo močnejše v panogi kot v gospodarstvu in da je število podjetij v šesti skupini v gospodarstvu močno poskočilo, medtem ko je v panogi narastlo precej manj.

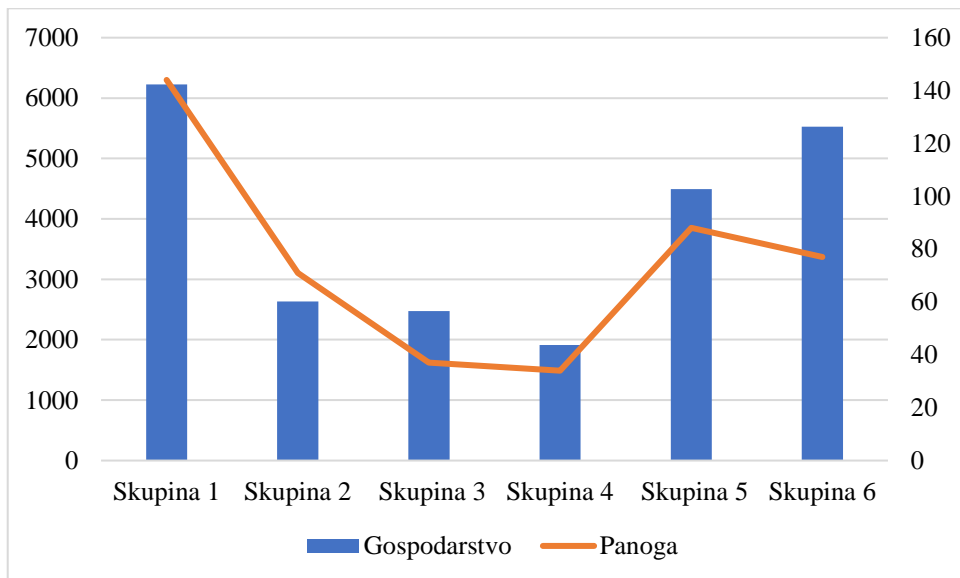
Slika 26: Razporeditev po skupinah v letu 2010

Vir: Lastna izdelava.

Stabilizacija gospodarstva v letu 2010 je prinesla ponovno prerezporeditev podjetij med skupinami. V gospodarstvu in v panogi je močno narastlo število podjetij v skupini 1, v skupini 5 pa upadlo. Deleži po skupinah so bili približno enaki, največje odstopanje je bilo v skupinah 3 in 6; v obeh je bil delež podjetij v panogi nekoliko nižji.

Slika 27: Razporeditev po skupinah v letu 2011

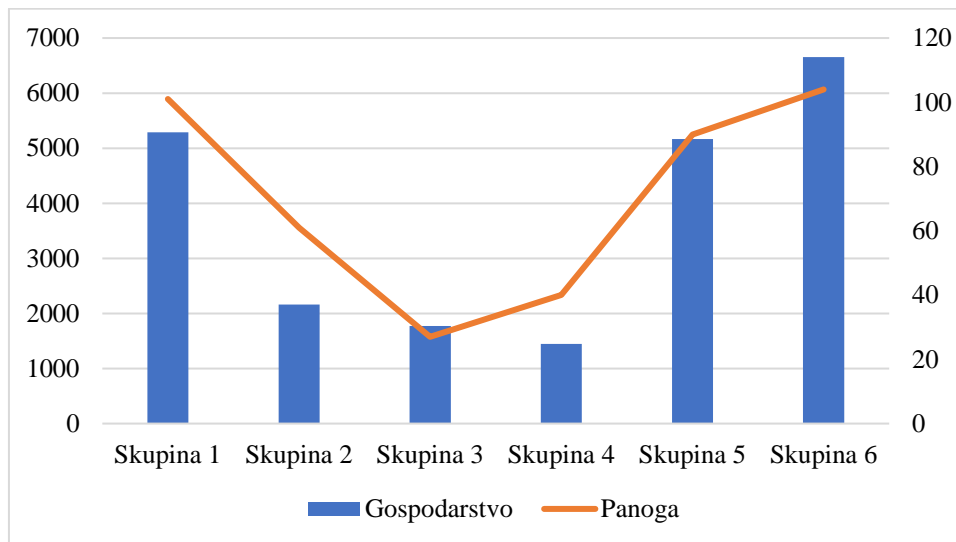

Vir: Lastna izdelava.

Leto 2011 je bilo zelo podobno letu poprej, razporeditev med skupinami je bila zelo podobna, tudi deleži podjetij v skupinah so bili med panogo in gospodarstvom dokaj

usklajeni. Največja razlika je zopet v skupini podjetij, ki izvajajo »downsizing«; takih je bilo v panogi občutno manj kot v gospodarstvu, čeprav je število nekoliko narastlo.

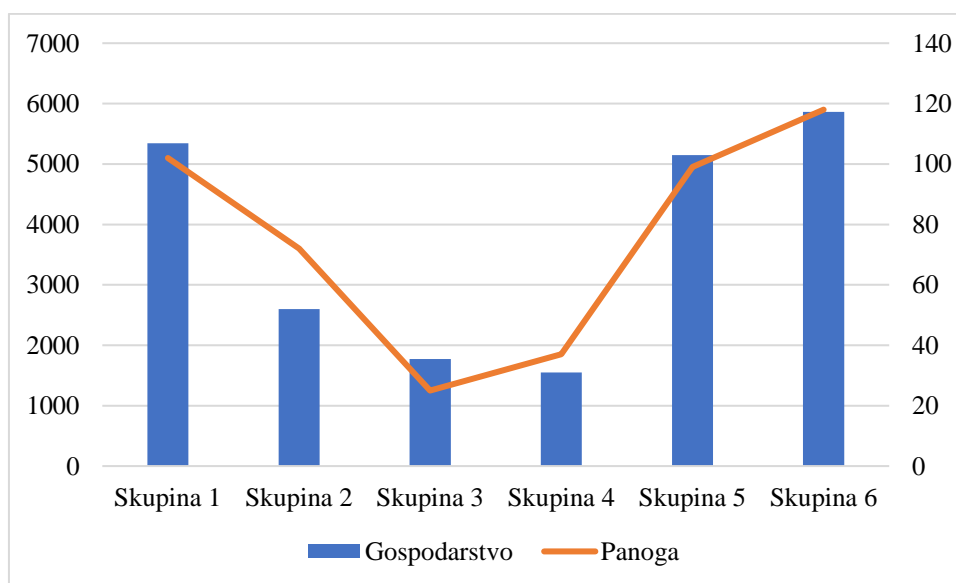
Slika 28: Razporeditev po skupinah v letu 2012

Vir: Lastna izdelava.

Reakcija gospodarstva na ponovno recesijo v letu 2012 je bila nekoliko močnejša kot v panogi. Razlike med skupinami, kjer je bil delež podjetij višji v gospodarstvu kot v panogi, so se zmanjšale. V skupinah, kjer so bile razlike v deležih majhne, pa so se povečale v prid panogi. Skupno število podjetij, ki so v tem letu dosegala rast, se je zmanjšalo tako v panogi kot tudi v gospodarstvu.

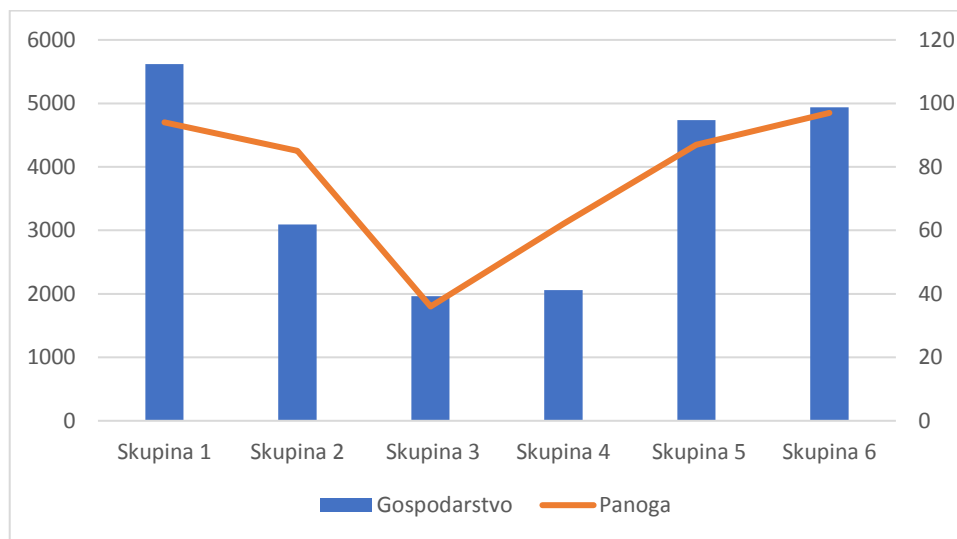
Slika 29: Razporeditev po skupinah v letu 2013

Vir: Lastna izdelava.

Gospodarsko rast leta 2013 je opaziti v razporeditvi vseh podjetij in tudi v razporeditvi podjetij v panogi gradbeništva. Število rastočih podjetij je narastlo v obeh vzorcih. Tudi razporeditev podjetij po skupinah je bila z manjšimi odstopanji podobna. Največje odstopanje je bilo v skupini podjetij, ki dosegajo višje prihodke ob zaposlovanju dodatne delovne sile. V panogi je bil delež teh podjetij še vedno večji kot v celotnem gospodarstvu. Delež podjetij, v katerih večajo prihodke z zaposlovanjem dodatnega kapitala, je bil manjši v panogi, večji delež podjetij v panogi glede na gospodarstvo pa je dosegel dolgoročno rast.

Slika 30: Razporeditev po skupinah v letu 2014

Vir: Lastna izdelava.

Razlike v razporeditvi podjetij so v letu 2014 zopet precej bolj opazne. Medtem ko so si deleži podjetij v skupinah 3,5 in 6 zelo blizu, so razlike med deleži v ostalih treh skupinah že zelo opazne. V skupini podjetij, ki izboljšujejo učinkovitost delovanja, večji delež dosega gospodarstvo, panoga gradbeništva pa dosega večji delež podjetij, ki povečujejo prihodke z zaposlovanjem dodatnega dela, in večji delež podjetij z dolgoročno rastjo.

5.3 Razlike v rasti podjetij v gospodarstvu in gradbeništvu

Pregled rasti podjetij v gospodarstvu, kot tudi v panogi, pokaže, da je gospodarska kriza vplivala na strukturo rasti podjetij. Vpliv gospodarske krize je moč zaslediti ne le v letih z najmočnejšim padcem gospodarske aktivnosti, kajti načini rasti podjetij so bili v letih, ko je gospodarstvo okrevalo, precej različni od načinov rasti v letih pred krizo. Čeprav je kriza vplivala na načine rasti v gospodarstvu in tudi v panogi, je bilo gibanje števila rastočih podjetij v posameznih skupinah skozi leta različno.

Razlike v načinih rasti podjetij so bile prisotne že pred udarcem gospodarske krize, torej v letu 2007. V celotnem gospodarstvu je bila najmočnejše zastopana skupina podjetij, ki so ohranjala svoj obseg in povečevala prihodke, medtem ko je bila v panogi gradbeništva

najmočneje zastopana skupina podjetij z dolgoročno rastjo. Tudi razlika med najmočnejšo in najšibkejšo skupino je v gradbeništvu zelo velika. Medtem ko so si v gospodarstvu najnižje tri zastopane skupine precej podobne, je najšibkejša skupina podjetij v gradbeništvu precej pod ostalimi skupinami. Konkretno je govora o skupini podjetij, ki izvajajo »downsizing«; takih podjetij je bilo v gradbeništvu zelo malo. Razporeditev rastočih podjetij po skupinah je torej v gospodarstvu precej bolj homogena. Leto 2008 kljub začetku gospodarske krize ni prineslo večjih sprememb v razporeditvi podjetij, kriza je močneje začela vplivati šele v zadnjem četrtletju, tako da je leto velikih sprememb šele leto 2009. Tu je opaziti močne razlike v razporeditvi podjetij po skupinah. Skupna točka podjetij v gradbeništvu in gospodarstvu je skokovito naraščanje podjetij z neuspešno rastjo. Razporeditev podjetij je v panogi in gospodarstvu zelo podobna tudi v skupinah 1, 2, 3 in 4, v vseh primerih je tu število močno upadlo. V deležu podjetij, ki so se uvrstila v skupino 6, pa se vzorca med seboj močno razlikujeta. Število podjetij je narastlo v obeh vzorcih, vendar je število podjetij v gospodarstvu zrastle precej bolj in doseglo raven podjetij, ki so dosegala neuspešno rast.

Po turbulenci, ki je zajela gospodarstvo, je leto 2010 prineslo nekoliko stabilizacije, kar se opazi tudi v razporeditvi podjetij po skupinah. V tem letu so si deleži podjetij v posamezni skupini v panogi in gospodarstvu še najbolj podobni do sedaj. V obeh vzorcih je bilo več rastočih podjetij, največja razlika je bila še vedno zadnja skupina. V panogi je število takih podjetij narastlo, v gospodarstvu pa je upadlo. Razporeditev podjetij je zelo podobna tudi v naslednjem letu, le s to razliko, da je število podjetij v zadnji skupini močneje narastlo v gospodarstvu kot v panogi; tudi razlika med skupinama v tem letu ostaja največja.

V novem kriznem letu, torej letu 2012 so se razlike med podjetji v gospodarstvu in panogi zopet nekoliko povečale. Padec podjetij v skupinah, ki dosegajo kratkoročno ali dolgoročno rast, je bil v panogi občutno manjši kot v celotnem gospodarstvu, še posebej velika razlika je opazna v skupini podjetij, ki povečujejo prihodke ob zaposlovanju dodatnega dela. Znatno večji je tudi delež podjetij z dolgoročno rastjo. Zanimivo je dogajanje v skupini podjetij, ki zmanjšujejo obseg poslovanja in povečujejo dobičkonosnost. Skupina je narastla v obeh vzorcih in dosegla najmanjšo razliko do sedaj, vendar je v panogi skozi leta enakomerno rastla, v gospodarstvu pa je bilo naraščanje podjetij skokovito v kriznem letu 2009.

V letu 2013 so se razlike med skupinami v panogi in gospodarstvu nekoliko zmanjšale, oblika grafov je v tem letu najbolj podobna v celotnem obdobju. Največja razlika je prisotna v skupini podjetij, ki povečujejo obseg zaposlenega dela in s tem svoje prihodke. Takih podjetij je bilo občutno več v panogi gradbeništva. Že naslednje leto pa zopet prinese večje razlike v razporeditvi podjetij po skupinah. V tem letu se je povečala razlika v polovici skupin. Skupina podjetij, ki povečujejo prihodke ob nespremenjeni količini zaposlenega dela in kapitala (skupina 1), je bila v obeh vzorcih močno zastopana, vseeno pa je delež takih podjetij v celotnem gospodarstvu opazno večji. Velike razlike so prisotne še v skupini 2 (podjetja, ki zaposlujejo dodatno delo in povečujejo prihodke) in v skupini 4 (podjetja z

dolgoročno rastjo); obe skupini sta precej močnejše zastopani v panogi gradbeništva kot v gospodarstvu.

Pregled celotnega obdobja je pokazal, da sta se vzorca podjetij v gospodarstvu in panogi gradbeništva v gibanju skupin skozi leta razlikovala, zato sledi podrobnejši pregled razlik v gibanju posameznih skupin skozi obdobje.

Število podjetij v skupini 1, torej podjetij, ki so povečevala prihodke in ohranjale obseg zaposlenega kapitala in dela, je v celotnem gospodarstvu nihalo precej manj kot v panogi. V začetku preučevanega obdobja je bil delež takih podjetij znatno manjši kot v gospodarstvu, ob nastopu krize v letu 2009 pa je delež v obeh vzorcih močno padel. V naslednjih dveh letih je sicer v obeh narastel na zelo podobno raven, vendar z določenimi razlikami. V celotnem gospodarstvu je narastel že v letu 2010 in ostal na podobni ravni tudi v letu 2011, v panogi pa je opazno rasel v obeh letih. V letu 2011 sta vzorca dosegla najmanjšo razliko, ki se je povečala že v naslednjem letu. Število v obeh vzorcih je padlo v naslednjih dveh letih, vendar je bil padec v gradbeništvu večji. V zadnjem letu je število podjetij v gospodarstvu nekoliko narastlo, v panogi pa je še vedno padalo. Gibanje števila podjetij je bilo precej bolj usklajeno v skupini podjetij, ki zaposlujejo dodatno delo in tako povečujejo svoje prihodke, torej v skupini 2. Oba vzorca sta bila v prvem letu obdobja na približno enaki ravni, v naslednjih dveh letih pa sta beležila padec in nato rast v letu 2010. Le-ta je bila v celotnem gospodarstvu precej visoka, medtem ko je bila rast števila podjetij v panogi zanemarljiva. Raven se je izravnala že v naslednjem letu, ko se je močnejše dvignilo število podjetij v skupini v panogi gradbeništva. Oba vzorca sta nato v letu 2012 nekoliko upadla in počasi rastle vse do konca obdobja. Z manjšimi razlikami je bilo gibanje deleža podjetij v skupini 3 prav tako precej usklajeno. Največja razlika je bila v letu 2008, ko je število podjetij v vzorcu gospodarstva padlo bolj kot število podjetij v panogi. Vsa leta je bila skupina močnejše zastopana v celotnem gospodarstvu kot pa v panogi. Število podjetij v skupini, kjer podjetja dosegajo dolgoročno rast, je bilo v začetku preučevanega obdobja zelo veliko v obeh vzorcih, delež je bil v panogi nekoliko manjši kot v gospodarstvu. V letu 2008 je prišlo do večjega razkoraka med vzorcema, število podjetij v panogi je nekoliko narastlo, medtem ko je v celotnem gospodarstvu upadlo. V letu 2009 je število podjetij v obeh vzorcih strmo padlo, v panogi še močnejše kot v gospodarstvu. Gibanje je bilo nato usklajeno do leta 2012, ko je število podjetij v panogi rahlo narastlo, v gospodarstvu pa je zopet upadlo. Leta 2013 je bila situacija ravno obratna, dolgoročno rastočih podjetij je bilo nekoliko manj v panogi in nekoliko več v gospodarstvu. V naslednjem letu sta oba vzorca zabeležila rast števila podjetij, raven podjetij v obeh vzorcih je bila zelo podobna, najbolj v celotnem obdobju.

Neuspešno rastoča podjetja so se v obeh vzorcih gibala precej podobno. Leta 2007 je bilo takih podjetij v gospodarstvu nekoliko manj kot v panogi, naslednje leto se je situacija obrnila. V kriznem letu 2009 sta obe skupini močno narastli, naslednje leto pa upadli. V tem letu je raven podjetij v panogi padla pod raven podjetij v celotnem gospodarstvu in tam tudi ostala do konca opazovanega obdobja. Gibanje števila do konca obdobja je bilo med vzorcema zelo podobno.

Zadnja, torej skupina podjetij, ki zmanjšuje obseg svojega poslovanja in s tem povečuje svojo dobičkonosnost, v panogi in v gospodarstvu sledi povsem drugačnim zakonitostim gibanja. Delež podjetij v gospodarstvu je bil precej večji kot v panogi, v naslednjem letu sta sicer oba narastla, vendar v panogi močnejše kot v gospodarstvu. Število podjetij v panogi je od leta 2007 pa vse do leta 2010 rastlo s približno isto stopnjo. Raven podjetij v gospodarstvu je rahlo narastla leta 2008, leto kasneje je bila rast skokovita, leta 2010 pa je število zopet upadlo. V letu 2011 sta obe skupini beležili rahel upad števila podjetij. Število podjetij je nato v panogi naslednji dve leti rastlo z zelo podobno stopnjo rasti. Medtem je leta 2012 število podjetij v gospodarstvu narastlo, naslednje leto pa upadlo. V letu 2013 je raven podjetij v panogi presegla raven podjetij v gospodarstvu, situacija se ni spremenila tudi v naslednjem letu, ko sta ravni v obeh vzorcih nekoliko upadli.

SKLEP

Empirična raziskava je pokazala, da je gospodarska kriza v letu 2009 vplivala na načine rasti podjetij v Sloveniji v panogi gradbeništva. Razporeditev podjetij med različnimi skupinami po načinih rasti se je drastično spremenila v letu nastopa krize, različna nihanja so bila prisotna tudi v letih, ki so sledila. Do konca opazovanega obdobja se razporeditev podjetij po skupinah ni uskladila z razporeditvijo v letih pred krizo, torej lahko zaključimo, da gospodarska kriza vpliva na načine rasti ne le v letih upada gospodarske aktivnosti, ampak tudi v letih, ki temu obdobju sledijo. Vendar pa raziskava ni brez omejitev. Obdobje pred krizo je v tej raziskavi precej kratko zaradi neskladnosti v računovodskih izkazih, ki je nastala zaradi novega načina računovodskega poročanja v letu 2006. Če bi bilo možno, bi bil začetek preučevanega obdobja postavljen na konec prejšnjega upada gospodarske aktivnosti.

V nadaljevanju raziskave sem primerjal razporeditev podjetij po skupinah rasti v panogi gradbeništva v Sloveniji z vsemi ostalimi podjetji v nacionalnem gospodarstvu. Razporeditev podjetij je bila pred udarcem gospodarske krize precej različna, največjo homogenost je dosegla v kriznem letu, ko se je drastično zmanjšalo število rastočih podjetij v obeh vzorcih, obenem pa je narastlo število podjetij z neuspešno rastjo. Homogenost vseeno ni bila popolna. V vzorcu podjetij iz gospodarstva je v letu 2009 močno narastla tudi skupina podjetij, ki so izvajala »downsizing«, medtem ko je ta skupina v panogi gradbeništva rastla s konstantnimi stopnjami rasti od začetka obdobja vse do leta 2010. Tudi v ostalih skupinah je bilo gibanje števila podjetij v gospodarstvu in v panogi skozi obdobje različno. Vseeno lahko med gibanji potegnemo določene vzporednice. Nastop gospodarske krize je močno vplival na razporeditev podjetij, tako med krizo kot tudi v letih okrevanja gospodarske aktivnosti. Vzorca prav tako do konca obdobja nista dosegla razporeditve podjetij, kot je bila pred nastopom gospodarske krize.

Kljub določenim ugotovitvam, ki sem jih predstavil na podlagi raziskave, je v ekonomski znanosti še vedno dovolj prostora za nadaljnje raziskovanje in nove ugotovitve. Prav

ugotovitve te raziskave odpirajo nekatera nova vprašanja. Z daljšim opazovanim obdobjem bi lahko preučili, kdaj, če sploh kdaj, se razporeditev podjetij po skupinah zopet vrne na raven pred krizo ali pa je morda vpliv krize dolgoročen in tako vsak cikel vpliva na načine rasti podjetij. V raziskavi sem tudi ugotovil, da je bilo gibanje števila podjetij v panogi in v celotnem gospodarstvu skozi celotno preučevano obdobje različno. Ta ugotovitev odpira možnost za raziskave, kakšna so ta gibanja v drugih panogah, še posebej v večjih in za nacionalno gospodarstvo pomembnejših panogah, lahko pa raziskovanje usmerimo v iskanje vzrokov za razlike v gibanju razporeditve podjetij po načinih rasti v določeni panogi in celotnem gospodarstvu.

LITERATURA IN VIRI

1. Acs, Z. (2011). High-impact firms: gazelles revisited. V M. Fritsch (ur.), *Handbook of research on entrepreneurship and regional development* (str. 133–174). Cheltenham: Edward Elgar.
2. Almus, M. (2002). What characterizes a fast-growing firm? *Applied economics*, 34(12), 1497–1508.
3. Audretsch, D. B. (1995). Innovation, growth and survival. *International Journal of Industrial Organization*, 13(4), 441–457.
4. Banka Slovenije. (2004). *Letno poročilo za leto 2003*. Ljubljana: Banka Slovenije.
5. Banka Slovenije. (2005). *Letno poročilo za leto 2004*. Ljubljana: Banka Slovenije.
6. Banka Slovenije. (2006). *Letno poročilo za leto 2005*. Ljubljana: Banka Slovenije.
7. Banka Slovenije. (2007). *Letno poročilo za leto 2006*. Ljubljana: Banka Slovenije.
8. Banka Slovenije. (2008). *Letno poročilo za leto 2007*. Ljubljana: Banka Slovenije.
9. Banka Slovenije. (2009). *Letno poročilo za leto 2008*. Ljubljana: Banka Slovenije.
10. Banka Slovenije. (2010). *Letno poročilo za leto 2009*. Ljubljana: Banka Slovenije.
11. Banka Slovenije. (2011). *Letno poročilo za leto 2010*. Ljubljana: Banka Slovenije.
12. Banka Slovenije. (2012). *Letno poročilo za leto 2011*. Ljubljana: Banka Slovenije.
13. Banka Slovenije. (2013). *Letno poročilo za leto 2012*. Ljubljana: Banka Slovenije.
14. Banka Slovenije. (2014). *Letno poročilo za leto 2013*. Ljubljana: Banka Slovenije.
15. Banka Slovenije. (2015). *Letno poročilo za leto 2014*. Ljubljana: Banka Slovenije.
16. Beck, T., Demirgüç-Kunt, A. & Maksimovic, V. (2002). *Financial and legal constraints to firm growth: does size matter?* Washington: The World Bank.
17. Bjuggren, C. M., Daunfeldt, S. O. & Johansson, D. (2013). High-growth firms and family ownership. *Journal of small business and entrepreneurship*, 26(4), 365–385.
18. Braunsberger, F. (ur.) (2010). *Standardna klasifikacija dejavnosti*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
19. Bravo-Biosca, A., Criscuolo, C. & Menon, C. (2016). What drives the dynamics of business growth? *Economic policy*, 31(88), 703–742.
20. Building Radar GmbH. (brez datuma). *Data for the construction industry in Europe*. Pridobljeno 6. marca 2017 iz <https://buildingradar.com/construction-blog/construction-industry-europe/>

21. Coad, A. & Hözl, W. (2012). Firm growth: empirical analysis. V M. Dietrich & J. Krafft (ur.), *Handbook on the economics and theory of the firm* (str. 324–338). Northampton: E. Elgar.
22. Coad, A., Daunfeldt, S. O., Johansson, D. & Wennberg, K. (2014). Whom do high-growth firms hire? *Industrial and corporate change*, 23(1), 293–327.
23. Daunfeldt, S. O. & Halvarsson, D. (2015). Are high-growth firms one hit wonders?: Evidence from Sweden. *Small business economics*, 44(2), 361–383.
24. Daunfeldt, S. O., Elert, N. & Johansson, D. (2014). The economic contribution of high-growth firms: do policy implications depend on the choice of growth indicator? *Journal of industry competition and trade*, 14(3), 337–365.
25. Davidsson, P., Delmar, F & Wiklund, J. (2006). *Entrepreneurship and the growth of firms*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited.
26. Debeljak, Ž. & Prašnikar, J. (1998). *Ekonomski modeli za poslovno odločanje*. Ljubljana: Gospodarski vestnik.
27. Delmar, F. (1997). Measuring growth: methodological considerations and empirical results. V R. Donckels & A. Miettinen (ur.), *Entrepreneurship and SME research: on its way to the next millennium* (str. 199–216). Aldershot: Avebury.
28. European Commission. (2012). *Communication from the commission to the European parliament and the council: strategy for the sustainable competitiveness of the construction sector and its enterprises*. Brussels: European Commission.
29. Evans, D. S. (1987). The relationship between firm growth, size, and age: estimates for 100 manufacturing industries. *The journal of industrial economics*, 35(4), 567–581.
30. Gospodarska zbornica Slovenije – Združenje za gradbeništvo in IGM. (2004). *Poslovanje gradbeništva in IGM v letu 2003*. Ljubljana: Gospodarska zbornica Slovenije – Združenje za gradbeništvo in IGM.
31. GZS – Združenje za gradbeništvo in IGM. (2005). *Poslovanje gradbeništva in IGM v letu 2004*. Ljubljana: GZS – Združenje za gradbeništvo in IGM.
32. GZS – Združenje za gradbeništvo in IGM. (2006). *Poslovanje gradbeništva in IGM v obdobju januar–december 2005*. Ljubljana: GZS – Združenje za gradbeništvo in IGM.
33. GZS Zbornica gradbeništva in IGM. (2007). *Poslovanje gradbeništva in IGM v letu 2006*. Ljubljana: GZS Zbornica gradbeništva in IGM.
34. GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala. (2008). *Poslovanje gradbeništva in industrije gradbenega materiala v letu 2007*. Ljubljana: GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala.
35. GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala. (2009). *Poslovanje gradbeništva in industrije gradbenega materiala v letu 2008*. Ljubljana: GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala.
36. GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala. (2010). *Poslovanje gradbeništva in industrije gradbenega materiala v letu 2009*. Ljubljana: GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala.
37. GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala. (2011). *Poslovanje gradbeništva in industrije gradbenega materiala v letu 2010 in indikatorji poslovanja*

- za prvo polovico leta 2011. Ljubljana: GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala.
38. GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala. (2013). *Poslovanje gradbeništva in IGM v letu 2012*. Ljubljana: GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala.
  39. GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala. (2014). *Poslovanje gradbeništva in industrije gradbenega materiala v letu 2013*. Ljubljana: GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala.
  40. GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala. (2015). *Poslovanje gradbeništva in industrije gradbenega materiala v letu 2014*. Ljubljana: GZS Zbornica gradbeništva in industrije gradbenega materiala.
  41. Henrekson, M. & Johansson, D. (2010). Gazelles as job creators: a survey and interpretation of the evidence. *Small business economics*, 35(2), 227–244.
  42. Hözl, W. & Friesenbichler, K. (2010). High-growth firms, innovation and the distance to the frontier. *Economics bulletin*, 30(2), 1016–1024.
  43. Hözl, W. (2009). Is the R&D Behaviour of fast growing SMEs different? Evidence from CIS III data for 16 countries. *Small business economics*, 33(1), 59–75.
  44. Lee, N. (2013). What holds back high-growth firms? Evidence from UK SME's. *Small business economics*, 43(1), 183–195.
  45. Moreno, A. M. & Casillas, J. C. (2000). *High-growth enterprises (gazelles): an conceptual framework*. Sevilla: Universidad de Sevilla.
  46. Schreyer, P. (2000). High-growth firms and employment. V *OESC Science, Technology and Industry working papers* (str.1–48). Paris: OECD Publishing.
  47. Stam, E. & Wennberg, K. (2009). The roles of R&D in new firm growth. *Small Business Economics*, 33(1), 77–89.
  48. Statistični urad Republike Slovenije. (2008). *Standardna klasifikacija dejavnosti – SKD Razlike med SKD 2008 in SKD 2002*. Pridobljeno 10. marca 2017 iz http://www.stat.si/doc/klasif/revizija/Razlike_SKD2008_SKD2002.pdf
  49. Statistični urad Republike Slovenije. (2010). *Standardna klasifikacija dejavnosti 2008*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije.
  50. Tajnikar, M., Ponikvar, N. & Došenović Bonča, P. (2016). Characteristics of firms with different types of growth: the case of Slovenia. *Ekonomski anali*, 61(208), 27–47.
  51. Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj. (2007). *Poročilo o razvoju 2007*. Ljubljana: Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj.

PRILOGE

Priloga 1: Standardna klasifikacija dejavnosti 2002

Šifra	Naziv
45	Gradbeništvo
45.1	Pripravljalna dela na gradbiščih
45.11	Rušenje objektov in zemeljska dela
45.12	Raziskovalno vrtanje in sondiranje
45.2	Gradnja objektov in delov objektov
45.21	Splošna gradbena dela
45.22	Postavljanje ostrešij in krovska dela
45.23	Gradnja cest, železniških prog, letališč in športnih objektov
45.24	Gradnja vodnih objektov
45.25	Druga gradbena dela, tudi dela specialnih strok
45.3	Inštalacije pri gradnjah
45.31	Električne inštalacije
45.32	Izolacijska dela
45.33	Vodovodne, plinske in sanitarne inštalacije
45.34	Druge inštalacije pri gradnjah
45.4	Zaključna gradbena dela
45.41	Fasaderska in štukaterska dela
45.42	Vgrajevanje stavbnega in drugega pohištva
45.43	Oblaganje tal in sten
45.44	Steklarska in pleskarska dela
45.45	Druga zaključna gradbena dela
45.5	Dajanje strojev in naprav za gradnjo in rušenje v najem skupaj z upravljavci strojev
45.50	Dajanje strojev in naprav za gradnjo in rušenje v najem skupaj z upravljavci strojev

Prerejeno po Statistični urad Republike Slovenije (2010, str. 136–139).

Priloga 2: Standardna klasifikacija dejavnosti 2008

Šifra	Naziv
41	Gradnja stavb
41.1	Organizacija izvedbe stavbnih projektov
41.10	Organizacija izvedbe stavbnih projektov
41.2	Gradnja stanovanjskih in nestanovanjskih stavb
41.20	Gradnja stanovanjskih in nestanovanjskih stavb
42	Gradnja inženirskih objektov
42.1	Gradnja cest in železnic
42.11	Gradnja cest
42.12	Gradnja železnic in podzemnih železnic
42.13	Gradnja mostov in predorov
42.2	Gradnja objektov oskrbne infrastrukture
42.21	Gradnja objektov oskrbne infrastrukture za tekočine in pline
42.22	Gradnja objektov oskrbne infrastrukture za elektriko in telekomunikacije
42.9	Gradnja drugih inženirskih objektov
42.91	Gradnja vodnih objektov
42.99	Gradnja drugih objektov nizke gradnje
43	Specializirana gradbena dela
43.1	Pripravljalna dela na gradbišču
43.11	Rušenje objektov
43.12	Zemeljska pripravljala dela
43.13	Testno vrtanje in sondiranje
43.2	Inštaliranje pri gradnjah
43.21	Inštaliranje električnih naprav in naprav
43.22	Inštaliranje vodovodnih, plinskih in ogrevalnih naprav in naprav
43.29	Drugo inštaliranje pri gradnjah
43.3	Zaključna gradbena dela
43.31	Fasaderska in štukaterska dela
43.32	Vgrajevanje stavbnega pohištva
43.33	Oblaganje tal in sten
43.34	Steklarska in pleskarska dela

Prerejeno po Braunsberger (2010, str. 22).